

U.SUVONQULOV

**“MAKTABGACHA TA’LIM
PEDAGOGLARNING DISKURSIV
KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH”**

BEST

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA
VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI**

**SAMARQAND VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

UMID SUVONQULOV

**MAKTABGACHA TA’LIM PEDAGOGLARNING
DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH**

Uslubiy qo‘llanma

“Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti
Samarqand – 2023

U.Suvonqulov. Maktabgacha ta'lim pedagoglarning diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirish. Uslubiy qo'llanma. – Samarqand: “Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti, 2023. – 65 bet.

Ushbu uslubiy qo'llanma maktabgacha ta'lim pedagoglari, tarbiyachilarning, maktabgacha ta'lim yo'nalishida ta'lim olayotgan bakalavr va magistrantlar foydalanishlari mumkin. Mazkur uslubiy qo'llanmada maktabgacha ta'lim pedagog-tarbiyachilarining diskursiv kompetensiyalarini bilish bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini rivojlantirishning shakl, metod va vositalari, metodikasi sharhlangan va metodik tavsiyalar keltirilgan.

Taqrizchilar:

Sh.Fayzullayev - F.f. n.dotsent

M.Raximqulova - P.f. n.dotsent

Uslubiy qo'llanma hududiy markaz Ilmiy-metodik kengashining 2023-yil 26-oktabrdagi 5- sonli yig'ilish qarori bilan nashr etishga tavsiya etilgan.

ISBN: 978-9910-9530-3-3

© “Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti

© U.Suvonqulov

MUNDARIJA

Kirish.....	4-6
I BOB. O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim va diskursiv kompetentsiyalar haqida umumiy ma’lumot.....	7-10
1.1 Maktabgacha ta’lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarning ahamiyati	11-14
1.2. Maktabgacha ta’limda tilning o‘rni. Pedagogik diskursiv kompetentsiyalarni tushunish.....	15-20
I. BOB bo‘yicha xulosa.....	21
II BOB. MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASASI TARBIYACHISI	
2.1. Pedagog va uning jamiyatda tutgan o‘rni.....	22-28
2.2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish. Davlat talablari .	29-33
II. BOB bo‘yicha xulosa	34
III BOB. “Maktabgacha ta’lim” tarbiyachilari oldida turgan dolzarb vazifalar. Diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishda maktabgacha ta’lim pedagoglari oldida turgan muammolar ...	35-40
3.1 Maktabgacha ta’lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish strategiyalari	41-47
3.2 Maktabgacha ta’lim pedagoglarida muvaffaqiyatli nutqiy kompetentsiyani rivojlantirish misollari va misollar.....	48-53
III. BOB bo‘yicha xulosa	54-55
IV. BOB Umumiy xulosa	56-59
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	60-62

Kirish

Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish yosh bolalarga ta'limni samarali yetkazish uchun muhim ahamiyatga ega. Diskursiv kompetensiyalar mazmunli va samarali muloqot qilish qobiliyatini anglatadi, bu yerda shaxslar o'z fikrlari, g'oyalari va fikrlarini samarali ifoda etishlari mumkin. Ushbu vakolatlarda og'zaki muloqot qobiliyatlari, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va turli nuqtai nazarlarni tushunish va ularga javob berish qobiliyati kabi turli jihatlarni qamrab oladi. Samarali muloqot yosh o'quvchilar bilan ijobiy va mazmunli munosabatlarni o'rnatish, shuningdek, inklyuziv va qiziqarli o'quv muhitini yaratish uchun kalit hisoblanadi. Bundan tashqari, kuchli diskursiv vakolatlarga ega bo'lgan pedagoglar hamkasblari bilan samarali hamkorlik qilishlari va o'qitish strategiyasini takomillashtirish uchun doimiy kasbiy rivojlanish bilan shug'ullanishlari mumkin.

So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim muassasalari kontekstida tarbiyachilarning nutqiy kompetentsiyasini tushunish va oshirishga qiziqish ortib bormoqda. Nutq kompetentsiyasiga e'tibor berish juda muhim, chunki u tarbiyachilarga o'z o'quvchilari bilan samarali muloqot qilishda, mazmunli muloqotda qatnashishda va ijobiy ta'lim muhitini yaratishda yordam beradi. "Maktabgacha ta'lim pedagoglarning diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirish" deb nomlangan ushbu uslubiy qo'llanma maktabgacha ta'lim tizimidagi pedagoglar o'rtasida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishni o'rganishga qaratilgan. Unda nutqiy kompetensiyaning pedagogik amaliyotdagi ahamiyati, ushbu kompetensiyani rivojlantirishda pedagoglar oldida turgan muammolar va ularning nutqiy malakalarini oshirishning potentsial strategiyalari o'rganiladi. Ushbu uslubiy qo'llanma muammolarni hal qilish orqali ta'lim muassasalarida o'qitish va o'qitish sifatini oshirish bo'yicha mavjud adabiyotlarga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Pedagogik diskursiv kompetensiyalarning ta'rifi va ahamiyati. Pedagogik diskursiv kompetensiyalar pedagoglarning samarali ishlashi uchun ega bo'lgan ko'nikma va qobiliyatlarni anglatadi, sinfda muloqot qilish va o'rganishni osonlashtirish. Bu kompetensiyalar tilni bilish, pedagoglarni mazmunli munozaralarga jalb qilish qobiliyati va ta'lim

natijalarini yaxshilash uchun tegishli pedagogik strategiyalarni bilish kabi muloqotning turli jihatlarini qamrab oladi. Pedagogik diskursiv kompetensiyalarning ahamiyati ularning o'quv muhitini shakllantirish va samarali o'qitish amaliyotini ilgari surishdagi rolidir. Kuchli nutqiy kompetensiyalarga ega bo'lgan pedagoglarni qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv sinf madaniyatini yaratishga qodir, bu yerda o'quvchilar o'zlarini qadrlidi deb bilishadi va o'z ta'limlarida faol ishtirok etishga undaydilar. Bundan tashqari, ushbu kompetensiyalar pedagoglarga axborotni samarali etkazish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va hamkorlikda o'rganish tajribasini o'rganish imkonini beradi, natijada tarbiyalanuvchilarning muvaffaqiyatini oshirishga hissa qo'shadi.

Uslubiy qo'llanmaning maqsadi: "Maktabgacha ta'lim" pedagoglarining malakasini oshirish maqsadida turli strategiyalarni amalga oshirish mumkin. Birinchidan, aks ettirish amaliyotlarini kiritish samarali bo'lishi mumkin, chunki bu pedagoglarining o'z o'qitish usullarini tanqidiy tahlil qilish va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. O'z-o'zini aks ettirish orqali pedagoglar o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini chuqurroq tushunishlari va pedagogik mahoratini oshirish uchun zarur o'zgarishlarni amalga oshirishlari mumkin. Bundan tashqari, uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etish ham vakolatlarni oshirishga yordam beradi. Bu maxsus o'qitish ko'nikmalarini oshirishga yoki yangi o'qitish usullarini joriy etishga qaratilgan seminarlar, orqali amalga oshirilishi mumkin. Qolaversa, pedagoglar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish qimmatli bo'lishi mumkin, chunki u ilg'or tajriba va tajriba almashish imkonini beradi, natijada "Maktabgacha ta'lim" tizimi doirasida pedagogik malakalarning jamoaviy o'sishi va oshishiga olib keladi.

Maktabgachada ta'lim sifatini oshirishda pedagoglarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Nutq ma'lum bir jamoa ichidagi o'zaro ta'sir va muloqotni shakllantiradigan til, bilim va amaliyotni anglatadi. Ta'lim kontekstida pedagoglarning diskursiv kompetensiyalari - bu sinfda mavjud bo'lgan turli xil nutqlarni samarali boshqarish va ishtirok etish qobiliyati. Bunga tegishli tildan foydalanish va ro'yxatdan o'tish, mazmunli muhokamalarga yordam berish va aniq ko'rsatmalar berish kiradi. Diskursiv kompetensiyalarini oshirib,

pedagoglarni tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiruvchi va samarali faoliyat yuritishga yordam beradigan yanada inklyuziv va qiziqarli o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagogikasi sohasida katta ahamiyatga ega. Diskursiv kompetensiyalar samarali o'qitish va o'rganish uchun zarur bo'lgan mazmunli og'zaki va yozma muloqot qilish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari yosh pedagoglarning til va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, demak, pedagoglarning o'zlari kuchli nutqiy kompetensiyalarga ega bo'lishlari zarur.

Ushbu uslubiy qo'llanmada maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan turli omillarni o'rganishga qaratilgan. Unda erta bolalik davrida til rivojlanishining ahamiyati va bu rivojlanishga yordam berishda pedagoglarning roli muhokama qilinadi. Bundan tashqari, u o'qitish va malaka oshirish dasturlarining pedagoglarning nutqiy kompetensiyalarini oshirishga ta'sirini o'rganadi va nihoyat, o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim muassasalarida o'z tarbiyachilari o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish va rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar va strategiyalarni taklif qiladi.

I BOB. O‘ZBEKISTONDA “MAKTABGACHA TA’LIM” VA DISKURSIV KOMPETENSIYALAR HAQIDA UMUMIY MA’LUMOT

1.1 Maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetensiyalarning ahamiyati

O‘zbekistonda Respublikasida “Maktabgacha ta’lim” tizimi tarbiyalanuvchilarga matematika, tabiatshunoslik, adabiyot, chet tillari kabi turli fanlarni qamrab oluvchi har tomonlama bilim berishga qaratilgan. Ushbu tizimda qo‘llaniladigan pedagogik yondashuv tarbiyalanuvchilarning kognitiv va diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirishga ko‘maklashishga qaratilgan. Tanqidiy fikrlash, samarali muloqot va hamkorlikda o‘rganishga urg‘u berish orqali. “Maktabgacha ta’lim” tizimi O‘zbekistonda tarbiyachilarning pedagogik nutqiy kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan kompleks ta’lim yondashuvidir. Bu tizim samarali o‘qitish amaliyoti uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan. Unda tarbiyachilarning lingvistik va kommunikativ qobiliyatlari, tanqidiy fikrlash va fikrlash amaliyoti muhimligi ta’kidlanadi. Ushbu tizim orqali tarbiyachilari doimiy kasbiy rivojlanishda ishtirok etishlari, hamkasblari bilan hamkorlik qilishlari va pedagogik nutq jamoalarida faol ishtirok etishlari uchun rag‘batlantiriladi. Maqsad - o‘qitish metodikasini doimiy ravishda takomillashtirish va ularni Bolalarning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga moslashtirish. Bunday yondashuv nafaqat tarbiyachilarning qobiliyatini oshiradi, balki qo‘llab-quvvatlovchi va hamkorlikdagi o‘quv muhitini ta’minlaydi, natijada O‘zbekistondagi maktabgacha ta’lim natijalariga foyda keltiradi.

Bu tizimda tarbiyalanuvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda tarbiyachilarning o‘rni hal qiluvchi ahamiyatga ega. Pedagoglar tarbiyalanuvchilarni muloqot va tanqidiy fikrlashda faol ishtirok etishga yo‘naltiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiradigan yordamchi bo‘lib xizmat qiladi. Ular ijobiy va inklyuziv ta’lim muhitini yaratadilar, bu yerda pedagoglar o‘z fikrlari va fikrlarini erkin ifoda etishadi. Pedagoglar guruhda samarali munozaralarni rag‘batlantirishda,

tarbiyalanuvchilarga savollar berishga, ma'lumotlarni tahlil qilishga va o'z dalillarini bayon etishga undashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ular tarbiyalanuvchilarning til ko'nikmalarini yaxshilash va bilimlarini kengaytirishga yordam berish uchun konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etadilar. Bundan tashqari, pedagoglar bolalarning turli ehtiyojlari va qiziqishlariga javob beradigan o'quv materiallarini tanlash va loyihalash uchun javobgardir. O'z tajribalari va fidoyiliklari orqali pedagoglar bolalarga o'zlarining akademik va kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur ko'nikmalar bilan jihozlangan ishonchli va malakali muloqotchilar bo'lishga imkon beradi.- O'qitishda samarali muloqotning ahamiyati Samarali muloqot o'qitishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki u jarayonni kuchaytiradi. Muvaffaqiyatli ta'lim natijalarini ta'minlash uchun Pedagoglarga tegishli til va qiziqarli o'qitish strategiyalaridan foydalangan holda ma'lumotni aniq va aniq tarzda etkazishlari kerak. Samarali muloqot tarbiyachilarga o'z fikrlarini samarali ifoda etish, ijobiy o'quv muhitini yaratish va o'quvchilari bilan mazmunli aloqalarni o'rnatish imkonini beradi. Bundan tashqari, samarali muloqot pedagoglarga tarbiyalanuvchilarning yutuqlarini to'g'ri baholash va o'z vaqtida fikr-mulohazalarni taqdim etish imkonini beradi, bu esa talabalar ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydi. Kuchli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish orqali Tarbiyachilari ijobiy va samarali ta'lim muhitini yaratishi, faol ishtirok etishi va faolligini oshirishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim doirasida pedagoglar o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu uslubiy qo'llanmada diskursiv kompetensiyalarning turli jihatlari, jumladan, og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotning ahamiyati, tegishli nutq belgilaridan foydalanish va izchil va izchil dalillarni yaratish qobiliyati muhokama qilingan. Diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish guruh dinamikasiga, tarbiyalanuvchilarning faolligiga va umumiy ta'lim natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ko'rsatildi. Bundan tashqari, ushbu insho pedagoglarga kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va ularning diskursiv qobiliyatlarini oshirish uchun o'quv dasturlari bilan ta'minlash muhimligini ta'kidladi. Umuman olganda, pedagoglar o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga sarmoya kiritish ta'lim tizimini sezilarli

darajada yaxshilashga olib kelishi va tarbiyalanuvchilarning umumiy rivojlanishi va muvaffaqiyatiga hissa qo'shishi aniq.

Diskursiv kompetensiyalar maktabgacha ta'lim pedagoglari rivojlanishining muhim elementidir. Kontseptsiyani tushunish uchun, avvalo, diskursiv kompetensiya nimani anglatishini aniqlash kerak. Diskursiv kompetensiya shaxsning og'zaki va yozma shaklda samarali va mazmunli muloqot qilish qobiliyatini anglatadi. Bu nafaqat lug'at va grammatika kabi lingvistik ko'nikmalarni, balki nutqning har xil turlarini sharhlash va tushunish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim kontekstida nutqiy kompetensiyalar ayniqsa muhimdir, chunki ular pedagoglarga bolalar, ota-onalar va sohaning boshqa mutaxassislari bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, ular pedagoglarga yosh o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Kuchli nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalarning faol ishtirokini rag'batlantiradigan va ularning umumiy rivojlanishiga yordam beradigan rag'batlantiruvchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishi mumkin.

Diskursiv kompetensiyalar suhbatlar va argumentlarni samarali olib borish va qurish uchun zarur bo'lgan qobiliyat va ko'nikmalarni anglatadi. U turli xil matnlarni tushunish va talqin qilish, ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish, o'z fikrini izchil va ishonarli ifoda etish, faol tinglash va muloqot qilish qobiliyatini o'z ichiga olgan bir qator ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Bu kompetensiyalar shaxslarning ijtimoiy va akademik kontekstlarda to'liq ishtirok etishi hamda o'z g'oyalari va fikrlarini samarali muloqot qila olishlari uchun zarurdir. Maktabgacha ta'lim pedagoglari kontekstida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish juda muhim, chunki bu ularga yosh bolalar bilan faol munosabatda bo'lish, ularning til va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'zlarining diskursiv kompetensiyalarini oshirib, o'rganishning malakali yordamchilariga aylanadilar va bolalar o'z tillarini rivojlantirishda o'zlarining qadr-qimmatini va qo'llab-quvvatlanishini his qiladigan ijobiy ta'lim muhitini yaratadilar. Oxir oqibat, nutqiy kompetensiyalarni

rivojlantirish pedagoglarning bolalarning o'qishi va rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish qobiliyatini oshiradi.

Samarali muloqot qobiliyatlari maktabgacha ta'lim pedagoglarning yosh bolalarni mazmunli tarzda jalb qilishlari va ular bilan yangi tushunchalar va g'oyalarni tushunishlari va tushunishlarini ta'minlashlari uchun juda muhimdir. Ushbu kompetensiyalar tarbiyachilarga bolalarning lingvistik va ijtimoiy-emotsional rivojlanishini rag'batlantiradigan boyitilgan o'quv muhitini yaratishga imkon beradi. Bundan tashqari, nutqiy kompetensiyalar pedagoglar va bolalar, shuningdek, ota-onalar va maktabgacha ta'lim muhitida ishtirok etuvchi boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida mustahkam munosabatlar o'rnatishga yordam beradi. Samarali muloqot orqali pedagoglar bolalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va qobiliyatlari haqida tushunchaga ega bo'lib, ularga o'z ta'lim va tadbirlarini mos ravishda moslashtirishga imkon beradi. Oxir oqibat, diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglariga yosh bolalarda tilni o'zlashtirish, bilish va umumiy rivojlanishda samarali vositachi bo'lish imkoniyatini beradi.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish yosh bolalar bilan samarali muloqot qilish va o'zaro munosabatda bo'lish uchun juda muhimdir. Diskursiv qobiliyatlardan foydalangan holda pedagoglarning til rivojlanishi, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiruvchi inklyuziv va rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Muloqotda qatnashish, poza qilish qobiliyati ochiq savollar va bolalarning javoblarini faol tinglash bilim va ma'noni birgalikda qurishga imkon beradi. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalar tarbiyachilarga bolalarning o'qishini rivojlantirishga imkon beradi, ularni tushunishni osonlashtirish uchun tegishli yordam va ko'rsatmalar beradi, ammo bu kompetensiyalarni rivojlantirish doimiy kasbiy rivojlanish va tayyorgarlikni, shuningdek pedagogik amaliyotga refleks va refleksiv yondashuvni talab qiladi. Maktabgacha tarbiyachilar o'zlarining diskursiv repertuarlarini doimiy ravishda kengaytirib, turli millatdagi bolalar bilan muloqot qilish va mazmunli o'rganish tajribasini yaratish qobiliyatini oshirishlari mumkin. Oxir oqibat, maktabgacha tarbiyachilarni ta'lim va tarbiyalashda nutqiy kompetensiyalarni

rivojlantirish asosiy yoʻnalish boʻlishi kerak, chunki u yosh bolalarning optimal rivojlanishi va taʼlim natijalarini ragʻbatlantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi.

1.1 Maktabgacha taʼlim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarning ahamiyati

Maktabgacha taʼlim pedagogikasi sohasida diskursiv kompetensiyalar muhim rol oʻynaydi. Bu kompetensiyalar pedagoglarning bolalar, ota-onalar va taʼlim jarayonining boshqa manfaatdor tomonlari bilan mazmunli va samarali suhbatlar oʻtkazish qobiliyatini bildiradi. Maktabgacha taʼlim sharoitida nutqiy kompetensiyalar ayniqsa muhimdir, chunki ular bolalarning til koʻnikmalarini, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini va ijtimoiy oʻzaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Kuchli nutqiy kompetensiyalarga ega boʻlgan pedagoglar yosh bolalarning umumiy kognitiv va ijtimoiy-emotsional oʻsishi uchun zarur boʻlgan samarali muloqot va til rivojlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, ushbu kompetensiyalar tarbiyachilarga bolalar oʻz fikrlarini ifoda etishlari, savollar berishlari va tengdoshlari bilan muloqot qilishlari mumkin boʻlgan ijobiy va inklyuziv taʼlim muhitini yaratishga imkon beradi. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalar tarbiyachilarga ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilish va muloqot qilish imkoniyatini beradi, bu esa bolalarning taʼlim natijalarini yaxshilaydigan kuchli uy va maktab hamkorligini yaratadi. Shu sababli, maktabgacha taʼlim pedagoglarini tayyorlash va malakasini oshirishda nutqiy kompetentsiyalarni rivojlantirish va takomillashtirish ustuvor vazifa boʻlishi kerak.

Diskursiv kompetensiyalar samarali muloqot qilish va mazmunli suhbatlarda qatnashish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha taʼlim sharoitida pedagoglar kuchli nutqiy kompetensiyalarga ega boʻlishlari zarur, chunki ular yosh bolalarda til rivojlanishi va muloqot koʻnikmalarini rivojlantirishga masʼuldirlar. Ushbu uslubiy qoʻllanma bolalarning dastlabki yillarida kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini qoʻllab-quvvatlashda diskursiv kompetentsiyalarning ahamiyatini koʻrsatishga qaratilgan. Maktabgacha taʼlim pedagoglarining nutqiy kompetentsiyalarini rivojlantirishda amaliy tajribaning rolini taʼkidlash juda muhimdir. Amaliy

tajriba pedagoglarga nazariy bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llash va muloqot jarayonlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Kuzatish va muloqot qilish kabi amaliy faoliyat bilan shug'ullanish orqali bolalar, jamoaviy yig'ilishlarda qatnashish, ota-onalar va hamkasblar bilan hamkorlik qilish orqali pedagoglar o'zlarining muloqot qobiliyatlarini oshirishlari va o'z fikrlarini samarali yetkazish, faol tinglash va to'g'ri javob berish qobiliyatlarini yaxshilashlari mumkin. Bundan tashqari, amaliy tajriba pedagoglarga bolalarning individual ehtiyojlari va xususiyatlariga, shuningdek, ular faoliyat yuritadigan ijtimoiy va madaniy kontekstga ko'proq moslashish imkonini beradi. Umuman olganda, maktabgacha ta'lim pedagoglarini tayyorlash va malakasini oshirish dasturlari doirasida amaliy tajribalarning integratsiyalashuvi ularning nutqiy kompetentsiyalarini rivojlantirish va sinfda umumiy samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Diskursiv vakolatlar samarali va izchil aloqada bo'lish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari kontekstida diskursiv kompetensiyalar ularning kasbiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu vakolatlar turli jihatlarni, shu jumladan g'oyalarni yaratish va etkazish, dalillarni taqdim etish va mazmunli muloqotda ishtirok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalar quyidagilar uchun zarur bo'lgan faol tinglash, tanqidiy fikrlash va hamdardlik qobiliyatlarini qamrab oladi ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish. Kuchli diskursiv kompetensiyalarga ega maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalar, ota - onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot qilishlari, samarali muloqot va hamkorlikni rivojlantirishlari mumkin. Ular o'z fikrlari va g'oyalarini aniq ifodalashlari, muloqot uslublarini turli auditoriyaga moslashtirishlari va qiyin yoki bahsli mavzularda samarali harakat qilishlari mumkin. Muvaffaqiyatli muloqot uchun asos sifatida diskursiv vakolatlar maktabgacha ta'lim pedagoglariga yoshlarga boy va rag'batlantiruvchi o'quv tajribasini taqdim etishga imkon beradi bolalar, ularning tilini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va ijtimoiy - emotsional o'sishni rivojlantirish.

Bolalarning o'qishini samarali ravishda yengillashtirish va sifatli ta'lim berish uchun pedagoglar kuchli diskursiv vakolatlar ega bo'lishi kerak. Ushbu vakolatlar mazmunli suhbatlar o'tkazish, ochiqdan - ochiq so'rash qobiliyati kabi turli jihatlarni qamrab oladi va bolalarni o'z fikrlari va g'oyalari ifoda etishga undash. Maktabgacha pedagoglarining tilga boy muhit yaratib, bolalarning tilni o'zlashtirishini oshirishi va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin. Bundan tashqari, tegishli nutq strategiyalaridan foydalanish orqali pedagoglarning o'quv jarayonini samarali ravishda qilishlari mumkin, bu esa tushunchalar va g'oyalarni chuqurroq tushunishga olib keladi. Shuni ham aytib o'tish joizki, maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarni etishtirish ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish va tashkil etish uchun juda muhimdir. Diskursiv vakolatlar mazmunli suhbatlar, munozaralar va fikr almashish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha pedagoglar uchun kuchli diskursiv kompetentsiyalarga ega bo'lish juda muhim, chunki ular yosh bolalarning kognitiv va lingvistik rivojlanishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar bilan munozaralarda qatnashish orqali pedagoglarlar tanqidiy fikrlash qobiliyatlari, muammolarni hal qilish qobiliyatlari va tilni rivojlantirishga yordam berishlari mumkin. Bundan tashqari, ushbu vakolatlar pedagoglarga maktabgacha ta'lim sohasidagi ota - onalar, hamkasblar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi. Tadqiqotlar, mavjud adabiyotlarni tahlil qilish va mulohaza yuritish orqali ushbu insho maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishning ahamiyati va yosh bolalarning umumiy ta'lim tajribasiga potentsial ta'siri haqida tushuncha beradi. Diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglarining muhim jihati hisoblanadi. Diskursiv vakolatlar qobiliyatga ishora qiladi fikrlar, g'oyalar va his-tuyg'ularni ifodalash uchun tildan foydalanib, samarali muloqot qilish. Maktabgacha ta'lim holatida pedagoglar yosh bolalarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular mazmunli suhbatlar bilan shug'ullanadigan, tilni o'rganish va ravonlikni targ'ib qiluvchi qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratadilar. Diskursiv Kompetentsiyalarning ushbu rivojlanishi so'z boyligini rivojlantirish, to'g'ri grammatika va

sintaksisni o'rgatish va faol tinglash va tushunish qobiliyatlarini rag'batlantirishni o'z ichiga oladi. Pedagoglar, shuningdek, bolalarni turli shakllar bilan tanishtiradilar hikoya qilish, ommaviy nutq va yozish kabi aloqa. Maktabgacha ta'lim pedagoglari ushbu malakalarni yoshligidan tarbiyalash orqali ta'limning keyingi bosqichlarida va undan tashqarida bolalarning til va muloqot qobiliyatlari uchun mustahkam poydevor yaratdilar.

Diskursiv kompetentsiyalarning nazariy asoslari maktabgacha ta'lim pedagoglarida ushbu kompetentsiyalarning chuqurroq tushunishni ta'minlaydi. Ushbu doirada kommunikativ amaliyot, ijtimoiy-ma'daniy nazariya va tilni egallash kabi asosiy tushunchalar nazariyalar o'rganiladi. Kommunikativ amaliyotlar shaxslarning ijtimoiy o'zaro aloqada bo'lish va ma'no yaratish uchun tildan foydalanishning turli usullarini qamrab oladi. Ushbu amaliyotlarni tahlil qilib, tadqiqotchilar maktabgacha ta'lim pedagoglari ega bo'lishi kerak bo'lgan diskursiv vakolatlar haqida tushunchaga ega bo'ladilar. Ijtimoiy-madaniy nazariya tilni egallash va rivojlantirishda ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va madaniy kontekstning rolini ta'kidlaydi. Bu diskursiv kompetentsiyalarga ijtimoiy va madaniy omillar ta'sir ko'rsatishini va bu kompetentsiyalar tilga boy ishtirok etish orqali shakllanishini taklif qiladi faoliyat va mazmunli suhbatlarga jalb qilish. Bundan tashqari, tilni o'zlashtirish nazariyalari tilni rivojlantirish bilan bog'liq bosqichlar va jarayonlarga oydinlik kiritib, diskursiv kompetentsiyalarining rivojlanishini tushunish uchun nazariy asos yaratadi. Ushbu nazariy istiqbollarni hisobga olgan holda, maktabgacha ta'lim pedagoglari o'zlarining diskursiv qobiliyatlarini oshirish va yosh bolalarning til rivojlanishini samarali qo'llab - quvvatlash uchun zarur bilimlar bilan jihozlanishi mumkin.

Ta'lim sohasidagi diskursiv vakolatlarning ta'rifi va tarkibiy qismlari, diskursiv kompetentsiyalar diskursiv amaliyot bilan samarali shug'ullanish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va qobiliyatlarni anglatadi. Ushbu vakolatlar samarali aloqa uchun zarur bo'lgan bir nechta tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, lingvistik kompetentsiya juda muhim, chunki u tilni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. shu jumladan lug'at, grammatika va sintaksis. Bu pedagoglarga o'z fikrlarini aniq va aniq ifoda etish imkonini

beradi. Ikkinchidan, sotsiolingvistik kompetentsiya muloqotning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishni o'z ichiga oladi, masalan, turli xil ijtimoiy sharoitlarda tildan to'g'ri foydalanish. Pedagoglar ularni moslashtirishlari kerak.

1.2. Maktabgacha ta'limda tilning o'rni. Pedagogik diskursiv kompetensiyalarni tushunish

Til maktabgacha ta'limda muhim rol o'ynaydi, chunki u muloqot va o'rganish uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Bola hayotining dastlabki yillarida til rivojlanishi kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanish uchun asos bo'ladi. Bolalar atrofdagilarning nutqi va so'z boyligini kuzatish va taqlid qilish orqali til ko'nikmalarini egallaydi. Shu sababli, maktabgacha tarbiyachilar bolalarning til rivojlanishiga rahbarlik qilishda ularga boy lingvistik tajriba va mazmunli muloqot qilish imkoniyatlarini taqdim etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu o'zaro ta'sirlar kitob o'qish, suhbatlarda qatnashish, qo'shiqlar kuylash va dramatik o'yinlarda qatnashish kabi faoliyatlar orqali sodir bo'lishi mumkin. Bolalarni turli og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot strategiyalari bilan tanishtirish orqali pedagoglar ularning so'z boyligini kengaytirishga, grammatika tuzilmalarini rivojlantirishga va o'z fikrlarini samarali ifoda etish qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, til ko'nikmalari muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va o'zini o'zi boshqarish kabi rivojlanishning boshqa sohalarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, erta bolalik davrida til rivojlanishining ahamiyatini tan olish juda muhimdir. Bu davrda bolalar o'zlarining til ko'nikmalarini tez rivojlana boshlaydilar, bu ularning boshqalar bilan samarali muloqot qilish va muloqot qilish qobiliyatini osonlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, erta bolalik davrida til rivojlanishi kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishda asosiy rol o'ynaydi. Bolalar ravon gapirishni va tilni tushunishni o'rganar ekan, ular o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va ehtiyojlarini ifodalash uchun zarur vositalarni qo'lga kiritadilar, bu ularga mazmunli suhbatlarda qatnashish va tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlarni shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, til rivojlanishi muammoni hal qilish, tanqidiy fikrlash va xotirani saqlash kabi kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bolalar turli xil lug'at va konstruktiv til

maqshlari bilan ta'minlanganligi sababli, ularning lingvistik tushunchasi kengayadi, ularning umumiy kognitiv o'sishi yaxshilanadi. Shu sababli, qo'llab-quvvatlovchi va tilga boy muhitni ta'minlash erta bolalik davrida til rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va maktabgacha ta'lim pedagoglarida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Lug'at boyligini rivojlantirishning muhimligidan tashqari, til bolalarning umumiy bilim va ijtimoiy rivojlanishini rivojlantirish orqali maktabgacha ta'limda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, til uchun ifoda vositasini taqdim etadi bolalar, ularga his-tuyg'ularini, fikrlarini va g'oyalarini samarali ifoda etishlariga imkon beradi. Pedagoglar bolalarni mazmunli suhbatlarga jalb qilar ekan, ular nafaqat bolalarning ekspresiv til ko'nikmalarini rivojlantirishga, balki ularning ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga yordam beradi. Masalan, shaxsiy tajribalarni muhokama qilish va boshqalarga hamdardlik bildirish orqali bolalar turli nuqtai nazarlarni tushunishni, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishni va tengdoshlari va o'qituvchilari bilan aloqalarni o'rnatishni o'rganadilar. Shuning uchun til maktabgacha ta'limda hal qiluvchi vosita bo'lib, bolalarning kognitiv va ijtimoiy o'sishiga yordam beradi.

Diskursiv vakolatlar va samarali aloqa o'rtasidagi bog'liqlik bundan tashqari, tadqiqotlar diskursiv vakolatlar va samarali aloqa o'rtasidagi muhim bog'liqlikni ta'kidlaydi. Samarali muloqot inson hayotining turli jabhalarida, xususan maktabgacha ta'lim sohasida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Sifatli ta'lim berish va bolalarning rivojlanishiga ko'maklashish uchun maktabgacha ta'lim pedagoglari bir qator diskursiv musobaqalarga ega bo'lishlari kerak. Ushbu vakolatlar pedagoglarga g'oyalar, ko'rsatmalar va ma'lumotlarni yoshlarga samarali etkazish imkoniyatini beradi o'quvchilar. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalar bilan mustahkam munosabatlar o'rnatishi va inklyuziv va qo'llab - quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun mazmunli muloqotga kirishish va aloqa strategiyalarini moslashtirish qobiliyati samarali o'qitish va o'rganish uchun juda muhimdir. Shu tarzda, diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglarining o'z kasbidagi muvaffaqiyati uchun juda muhimdir.

Diskursiv kompetentsiyalarni egallash pedagoglarga bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan mazmunli muloqot qilish, ijtimoiy o'zaro munosabatlarni rivojlantirish, tilni rivojlantirish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, ushbu vakolatlarni pedagoglarga har bir bolaning ovozi eshitiladigan va hurmat qilinadigan ijobiy va inklyuziv sinf muhitini yaratishga imkon beradi. Samarali nutq strategiyalarini qo'llash orqali, pedagoglar bolalarning o'rganish tajribalariga rahbarlik qilishlari, ularning faol ishtirokini ta'minlashlari va bilimlarini qurishlari mumkin. Bundan tashqari, diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish pedagoglarni ota-onalar bilan hamkorlik qilish uchun zarur vositalar bilan jihozlaydi, bolalarning yaxlit rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi mustahkam sheriklik aloqalarini o'rnatadi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishga sarmoya kiritish erta bolalik ta'limi sifatini oshirish va umrbod ta'limni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv vakolatlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri bu ular faoliyat ko'rsatadigan ijtimoiy - madaniy sharoitdir. Muayyan jamiyatdagi til va aloqa amal iyoti shaxslarning nutq qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari ushbu ijtimoiy - madaniy landshaft doirasida harakat qilishlari va muloqotni boshqaradigan me'yorlar, qadriyatlar va lingvistik naqshlarni tushunishlari kerak.

Bundan tashqari, til nafaqat muloqot vositasi, balki kognitiv rivojlanishning hal qiluvchi omilidir. Bolalar tilni o'zlashtirganda, ular ob'ektlar va tushunchalarni tartibga solish va turkumlash imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu ularga atrof-muhitni tushunishga yordam beradi. Til bolalarda mavhum fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Boshqalar bilan muloqot qilish uchun tildan foydalanish orqali bolalar tanqidiy fikrlashni, ma'lumotlarni tahlil qilishni, o'z fikr va g'oyalarni samarali ifodalashni o'rganadilar. Bundan tashqari, til xotira va ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyatlarini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikki tilli bolalar bir tilli bolalarga qaraganda yaxshiroq ishlaydigan xotira, diqqatni nazorat qilish va kognitiv moslashuvchanlikka ega. Tilni qo'llash amaliyoti, shuningdek, miya

rivojlanishini rag'batlantiradi, ayniqsa tilni qayta ishlash va tushunish uchun mas'ul bo'lgan sohalar. Umuman olganda, til tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, xotira va miya rivojlanishini rivojlantirish orqali kognitiv rivojlanishni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish o'qituvchilar, bolalar va ota-onalar o'rtasida samarali muloqot va hamkorlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. tarbiyachilari o'z hamkasblari bilan fikr almashish, bilim almashish va innovatsion o'qitish strategiyalarini ishlab chiqish. Bundan tashqari, ular bolalarga ma'lumot va ko'rsatmalarni samarali etkazish uchun kuchli muloqot qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak, ular vazifalar va faoliyatni tushunishlari va bajarishlarini ta'minlashlari kerak. Ota-onalar bilan samarali muloqot qilish qobiliyati ham bir xil darajada muhimdir, chunki bu hamkorlik bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun zarurdir. Ochiq va shaffof muloqot yo'llarini o'rnatish orqali tarbiyachilari ota-onalarni farzandlarining taraqqiyoti haqida xabardor qilishlari, har qanday tashvish va muammolarni hal qilishlari va bolaning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash strategiyalari ustida hamkorlik qilishlari mumkin. Umuman olganda, maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish samarali va samarali muloqot, hamkorlik va erta bolalik ta'limining umumiy muvaffaqiyatini ta'minlashning asosiy jihati hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limda o'qitish va o'qitish sifatini oshirishda pedagogik nutqiy kompetentsiyalarni rivojlantirish hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu kompetensiyalar tarbiyachilarning tarbiyalanuvchilar bilan mazmunli va samarali muloqot qilish, sinfda ijobiy muhit yaratish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, pedagogik diskursiv kompetensiyalarga munozaralarni osonlashtirish, til va muloqot strategiyalarini individual talabalar ehtiyojlariga moslashtirish, turli xil aloqa vositalari va texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati kiradi. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratgan holda, pedagoglar samarali o'qitish va o'rganish uchun qulay bo'lgan, faol ishtirok etishga yordam beradigan va tarbiyalanuvchilarning o'z salohiyatlarini to'liq

ro'yobga chiqarishlariga yordam beradigan o'quv muhitini yaratishi mumkin. Shu sababli, pedagoglarni tayyorlash dasturlarida pedagogik diskursiv kompetentsiyalarning ahamiyatini ko'rib chiqish va tarbiyachilarga ushbu kompetentsiyalarni rivojlantirish va oshirish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni berish juda muhimdir.

Kengroq nuqtai nazardan qaraganda, pedagoglar o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish ularning ta'lim mazmuni doirasida mazmunli va samarali nutq so'zlash qobiliyatini bildiradi. Bu tanqidiy fikrlash, muloqot qilish, muammolarni hal qilish kabi turli ko'nikmalar va bilimlarni o'z ichiga oladi. va analitik qobiliyat. Yuqori diskursiv kompetensiyaga ega bo'lgan pedagoglar o'z fikrlarini aniq va ishonarli bayon eta oladilar, o'quvchilar va hamkasblar bilan ochiq va hurmatli muloqotda bo'ladilar, ongli qarorlar qabul qilish uchun axborotni tanqidiy baholaydilar va tahlil qiladilar. Bundan tashqari, u turli xil muloqot uslublari va kontekstlariga moslashish, tegishli til registrilaridan foydalanish va o'rganish tajribasini oshirish uchun turli vositalar va resurslardan samarali foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Pedagoglar o'zlarining diskursiv kompetensiyalarini oshirish orqali ma'lumotni samarali yetkazib berishlari, o'quvchilarni samarali munozaralarga jalb etishlari va qulay o'quv muhitini yaratishlari mumkin.- Bu kompetensiyalarning turli jihatlari va elementlari Yuqorida qayd etilgan jihatlardan tashqari, bir qator boshqa elementlar ham mavjud. Bunday elementlardan biri sinfda turli xil muloqot strategiyalaridan samarali foydalanish qobiliyatidir. Bu og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotni, shuningdek, muloqot uslubini turli auditoriya va kontekstlarga moslash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Yana bir element - bu tanqidiy fikrlash mahorati bo'lib, u pedagoglarga asoslangan qarorlar qabul qilish va konstruktiv fikr tashqari, pedagogik nutq kompetensiyalari samarali boshqarish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Sinf dinamikasini rivojlantiring va hissiy aql va nizolarni hal qilish ko'nikmalari orqali ijobiy o'quv muhitini yarating. Ushbu turli elementlar pedagoglarning ta'lim tashkilotlarida diskursiv amaliyotlarda samarali ishtirok etishda umumiy kompetensiyalarini oshirish uchun birgalikda ishlaydi.

Samarali muloqot va nutq qobiliyatlari pedagoglar uchun ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhitini yaratish uchun juda muhimdir. Ushbu kompetensiyalarni o‘zlashtirgan holda pedagoglar o‘z g‘oyalari va bilimlarini o‘quvchilarga samarali yetkaza oladilar, bu esa darsda yaxshiroq tushunish va faollikni ta‘minlaydi. Bundan tashqari, ushbu kompetensiyalar tarbiyachilarga tarbiyalanuvchilarni samarali tinglash va ularga javob berish, ochiq muloqot yo‘llarini o‘rnatish va ishonch va o‘zaro hurmat tuyg‘usini rivojlantirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, bu kompetensiyalar pedagoglar tarbiyalanuvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga va o‘qitish usullarini mos ravishda moslashtirishga, inklyuziv va shaxsiylashtirilgan ta‘lim tajribasini rivojlantirishga imkon beradi. Oxir oqibat, ushbu kompetensiyalarning rivojlanishi o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning umumiy sifatini oshiradi va o‘qitish va o‘rganishning yanada samarali bo‘lishiga yordam beradi.

II BOB. MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASASI TARBIYACHISI

2.1. Tarbiyachi va uning jamiyatda tutgan o‘rni

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshiriladigan ulkan islohotlarning muvaffaqiyati, eng awalo, odamlarning o‘z ishlariga mas‘uliyat bilan qarashlariga, kundalik mehnat faoliyatida mamlakat taraqqiyotiga hissa bo‘lib qo‘shiladigan ishlarni qila olishlariga bog‘liq. Jamiyatda pedagog (o‘qituvchi, tarbiyachi), birinchidan, o‘sib kelayotgan avlodni tarbiyalash, ikkinchidan, mehnatkash xalqimizga har tomonlama bilim berishdek savobli va mas‘uliyatli vazifalarni bajaradi. Tarbiyachining qadr-qimmatini shu qadar buyukki, u odamni ma‘naviy jihatdan boy qilib, qalbini baxtga, ilohiy nurga to‘ldiradi.

Dunyoda biror kimsa yo‘qki, uning ustozini bo‘lmasa. Hukumat rahbarimi, buyuk allomami, shifokormi, xalq mehrini qozongan yozuvchimi yoki qo‘li gul kosibmi, qo‘yingki, barcha-barchaning o‘z ustozini va hayot yo‘lini charog‘on etib turuvchi yo‘lboshchisi bo‘ladi. Ustozning eng buyuk burchi xalqqa nafi tegadigan, aql-idrokli, qobiliyatli, uquvli shogirdlar tayyorlashdir. Pedagog yosh avlodni xalqimizning

munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek muhim, faxrli va shu bilan birga mas'uliyatli vazifani bajaradi. Pedagogning siyosiy yetukligi bolalarni tarbiyalash uchun xalq va jamiyat oldidagi o'z mas'uliyatini anglashga, ta'lim-tarbiya ishlarini hal etishga ijodiy yondashishga, o'z mahoratini doimo takomillashtirib borish va hamkasblarining ishdagi o'sishiga ko'maklashishda yordam beradi. Pedagog o'zi yashab turgan o'lka hayotini bilishi, tabiat va jamiyat qonunlarini tushunishi, ijtimoiy faol bo'lishi kerak. Respublikamiz rahbariyati pedagoglar faoliyatini yuqori baholamoqda. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning Farmoniga binoan 1-oktabr xalq ta'limi xodimlari — o'qituvchi va murabbiylar kuni deb e'lon qilindi. Bu voqea davlatimizning tarbiyachilarni jamiyatda tutgan o'rnini naqadar yuksak baholashidan dalolat beradi. Yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalashda erishgan yutuqlari uchun, pedagogik ishidagi ijodiy mehnatlari uchun, ilg'or tajribalarni umumlashtirishda erishgan yutuqlari uchun o'qituvchi, tarbiyachilar “Metodist o'qituvchi”, “Katta o'qituvchi”, “Metodist-tarbiyachi”, “Xalq maorifi a'lochisi” va shu kabi sharaflı unvonlar bilan taqdirlanadilar. Xalq ta'limi xodimlari orasidan respublika bo'yicha deputatlar saylanishi ham ularga boigan chuqur hurmat-ehtiromni bildiradi. Respublikamizda pedagog xodimlarning oylik maoshlari yildan yilga oshirilib, turmush sharoitlari yaxshilanib kelinmoqda. Pedagog xodimlarning malakasini oshirish ilmiy-metodik markazlari kengaytirilmoqda, ularning siyosiy tayyorgarligiga talab kuchaytirilmoqda.

Pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar

Pedagog bolalarga kundalik hayotda, o'yinlarda, mashg'ulotlarda, birgalikdagi mehnat faoliyatida va ular bilan bo'ladigan muomalada ta'sir ko'rsatadi. U har bir bolani diqqat bilan o'rganishi, uning shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini bilishi, pedagogik nazokatini namoyon qilishi, bolalarning xulq-atvorini, ish natijalarini haqqoniy baholashi kerak, ularga o'z vaqtida yordam ko'rsata olishi, oiladagi ahvoli bilan qiziqishi zarur. Hozirgi zamon tarbiyachisining o'z kasbiga sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodi, bu kasbga bo'lgan cheksiz sadoqati uni boshqa kasb egalaridan ajratib turadi. Pedagog shaxsiga qo'yiladigan muhim talablardan biri shuki, u o'z predmetini, uning metodikasini chuqur o'zlashtirgan bo'lishi

zarur. Predmetni va uning nazariyasini chuqur o'rganishi bolalarni ilmga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi. Bu pedagog- tarbiyachining obro'sini ko'taradi. Pedagog kasbga xos bo'lgan muhim fazilatlardan, talablardan biri bolalarni sevisish, ularning hayoti bilan qiziqish, har bir shaxsni hurmat qilishdan iborat. Bolani sevgan, butun kuch va bilimini bolalarni kelajagi buyuk vatanga sodiq fuqaro qilib tarbiyalashga safarbar qila oladigan odamgina haqiqiy pedagog-tarbiyachi bo'la oladi. Bolaga befarq, uning kelajagi bilan qiziqmaydigan, tarbiyachilik kasbga loqayd odam haqiqiy pedagog-tarbiyachi bo'la olmaydi.

Pedagog shaxsini shakllantirish

Pedagog maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat, jamiyat hodisalari, kattalarning mehnati haqida boshlang'ich bilim va tushunchalar beradi, ularga madaniy axloq, o'z tengdoshlari va kattalar bilan madaniyatli munosabatda bo'lish odatlarini singdiradi. Ularda yaxshilik, haqiqatgo'ylik, adolat, jasurlik, kamtarinlik, kattalarga hurmat bilan qarash, tabiatga qiziqish, kuzatuvchanlik, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan qarash, mehnatsevarlik, kattalarning mehnati natijalarini asrab-avaylash kabi axloqiy sifatlarni tarbiyalaydi. Xalq san'ati, musiqa, ashula, adabiyot, tasviriy san'atni bilish, san'atga muhabbat tarbiyachini madaniyatli qiladi, bolalar bilan olib boradigan ishida yordam beradi. Pedagog kerakli bilim, malaka va ko'nikmalarni ma'lum bir izchillik bilan egallab borsagina

bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish ishida yaxshi natijalarga erishadi. Pedagog o'z kasbining mohir ustasi bo'lishi uchun maxsus tayyorgarlik ko'rishi kerak. U quyidagi shartlarga amal qilishi kerak:

- yosh avlodni tarbiyalash uchun yuqori malakali, kerakli bilimlarni egallab, kerakli adabiyotlarni tanlay oladigan, ilmiy adabiyotlar bilan ishlay oladigan, ilg'or tajribali pedagoglarning tajribasini o'rganib, o'z ishiga tatbiq eta oladigan kishi bo'lishi;
- bolalarni kuzata oladigan ularning xulqi, xatti-harakati sabablarini to'g'ri tahlil qilib, unga ijobiy ta'sir etuvchi vositalarni topa olishi;
- yosh avlodni kerakli bilim, malaka, ko'nikmalardan xabardor qilish uchun pedagogning nutqi ravon, aniq, mantiqiy, ixcham bo'lishi, ta'lim berishda texnikaviy vositalardan samarali foydalana olishi kerak. Bolalar

bilim, malaka, ko'nikmalarni yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun faollashtiruvchi savollardan foydalanishi;

- o'ziga yuklangan vazifani bajarishi uchun bolalarda o'sha faoliyatiga nisbatan qiziqish uyg'ota olishi, ularning diqqatini jalb qilib, faolligini o'stirishi, bolalarning xulqini, xattiharakatini haqqoniy baholay olishi;
- har bir faoliyat uchun kerakli materiallarni oldindan tayyorlab qo'yishi;
- kun tartibini to'g'ri tashkil eta bilishi, bolalar jamoasiga undagi har bir a'zoni e'tiborga olgan holda rahbarlik qila bilishi;
- bolalarning ruhiy va jismoniy holatini aniqlay bilishi va buni bolalar bilan amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiyaviy ishlarida e'tiborga olishi;
- ota-onalar bilan muntazam ravishda suhbatlar, uchrashuvlar o'tkazib, axborot almashtirib turishi;
- bolalarga nisbatan xayrixoh bo'lishi, har bir bola uchun qulay sharoit yaratishi, xafa bo'lsa ovuntira olishi;
- olib borgan ta'lim-tarbiya ishini tahlil qila bilishi va uni yanada yaxshilash yo'llarini topa olishi kerak.

Eng muhimi — pedagog bolalarga ishonch bilan qarashi, ularning mehnatsevarligi, mustaqilligi, tashabbuskorligini to'g'ri taqdirlashi va mustaqil faoliyatlari uchun imkoniyat yaratishi kerak. Buni bolalar yuqori baholashadi.

Bolalarning yosh xususiyatlari va ularni tarbiyalash

Ta'lim va tarbiyaning mazmuni, vositalari, metodlari bolalarning rivojlanish jarayoni, ularning yoshi bilan izohlanadi. Jumladan, kichik yoshdagi bolalar bilan ish olib borganda ularning mustaqil hayotga butunlay moslashmaganligi hisobga olinadi. Keyingi yosh guruhlarida maktabgacha yoshdagi bolaning mustaqilligi va moslashishi ancha oshib boradi, shunga muvofiq tarzda ta'lim-tarbiyaviy ishlarning vazifalari, mazmuni, vositalari va metodlari o'zgaradi. Bolaning maktabgacha yoshning oxiriga borib erishgan rivojlanish darajasi ular bilan olib boriladigan ta'limtarbiya ishini murakkablashtirish imkonini beradi. Tarbiya vazifalari, mazmuni,

metodlarini yoshga qarab tabaqalashtirish fanda qabul qilingan odam hayotini davrlarga bo'lishga tayanadi. Bir tomondan, vaqtni orqaga qaytarib bo'lmazligi, odam umrining qancha davom etishi va ikkinchi tomondan, tarbiya va ta'lim sistemasi bilan izohlanadigan ruhiy rivojlanishning olg'a harakat qilishi yoshga qarab tabaqalashtirishning asosi hisoblanadi. Yosh davrlari — odam rivojlanishining majburiy bosqichlaridir. Har bir yosh davri yashalgan yosh, organizm biologik sistemalarining yetilish darajasi, ularning vazifalari, shu bilan birga odamning hayotiy tajribasi, bilimlarining hajmi, faoliyat turlari va mazmuni

bilan belgilanadi. Yosh kattalashgan sari ruhiy faoliyat boyib boraveradi, shu bilan birga teskari jarayon ham ro'y beradi, shu sababli har bir yosh uchun shaxsning sensor, aqliy, hissiy, irodaviy, sababiy tomonlari kabi xususiyatlar xosdir, ular orasidagi o'zaro aloqa o'zgaradi, bu esa rivojlanishning umumiy darajasiga, xulq-atvorni tartibga solishga ta'sir ko'rsatadi. Yosh bilan birga faoliyatning yetakchi turi ham o'zgaradi. Biroq shaxsning ruhiy rivojlanish darajasi faqat yashalgan yillar natijasi emas: har qanday yoshda, ayniqsa, bolalikda tarbiya va ta'lim sistemasi, shaxsning faoliyati va faolligi hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Yosh bilan bog'liq rivojlanish muddatlarida o'ziga xos siljishlar ham bo'lishi mumkin.

Ilk yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlari va ularni tarbiyalash.

Ilk yoshdagi bolalar yordamga muhtoj, ko'ngli nozik bo'ladi. Shu bilan birga bu o'sish va rivojlanish sur'atlari juda yuqori bo'lgan yoshdir. Shu sababli tolaqonli rivojlanishni ta'minlash uchun bolalarning sog'lig'ini muhofaza qilish va mustahkamlash, ularning hayotini to'g'ri tashkil etish uchun har bir bolaning hissiy ijobiy holatiga ko'maklashuvchi shart-sharoitlarni yaratish to'g'risida g'amxo'rlik qilish zarur. Ilk yoshda bolalar emaklash, tirmashish, biror narsaga osilib o'zini ko'tarish, yurish kabi xilma-xil harakatlarni egallaydilar. Harakat ayrim turlarining o'z vaqtida paydo bo'lishi va ketma-ketligi bolalarning o'ziga xos xususiyatlariga va tarbiya sistemasiga bog'liq bo'ladi. Zotan, bolalarni yaxshi ovqatlantirish, parvarish qilish, ular bilan tez-tez muloqotda bo'lib turish tufayli ular bu sharoitlar

yo‘q bo‘lgan paytdagidan ancha erta mustaqil yura boshlaydilar. Ilk yoshda sensor rivojlanish, aqliy rivojlanish asoslari, his-tuyg‘ularni, idrok etishni, tasavvurlarni takomillashtirish katta ahamiyatga ega. Nutqning shakllanishi 3 yoshgacha bo‘lgan bolalarning muhim yosh xususiyati hisoblanadi, 3 yoshga borganda bolalar ona tilining deyarli barcha jihatlarini egallagan bo‘ladilar va kattalar hamda tengdoshlari bilan nutqdan muomala vositasi sifatida foydalanadilar. Ilk yoshda ish yuritishning asosiy yo‘nalishlari, o‘yin faoliyati, tasviriy, konstruktorlik faoliyatining eng oddiy shakllari tarkib topadi. Bolalar o‘ziga o‘zi xizmat ko‘rsatishning eng sodda ko‘nikmalarini egallaydilar, bu bolaning o‘ziga xos mustaqilligini belgilab beradi. Kichkintoylarda dastlabki uch yoshda tengdoshlari bilan o‘zaro munosabatlar rivojlanadi: ular birgalikdagi o‘yinlarda bir birlari bilan muomalada bo‘lishni va o‘zlarini o‘yin qoidalariga muvofiq tutishni o‘rganadilar.

Yosh xususiyatlari faqat aqlgagina emas, shu bilan birga his, iroda, sababga ham taalluqli bo‘ladi: hayotning dastlabki yillarida bolalarning xulq-atvori asosan bevosita his-tuyg‘ular bilan tartibga solinadi, lekin shu yoshdayoq irodani tarbiyalashni boshlash, ularga umumiy qabul qilingan normalar va qoidalarni tushunishni o‘rgatib borish kerak. Bolalarni har tomonlama rivojlantirish va tarbiyalash uchun ularning yosh va o‘ziga xos xususiyatlarini bilish, bu ishni ilk

yoshdan boshlab amalga oshirish zarur. Ilk yoshdagi bolalarni tarbiyalash sistemasi yosh avlod umumiy ta‘lim-tarbiya tayyorgarligining tarkibiy qismi hisoblanadi.

Maktabgacha o‘rta yoshda bola organizmining takomillashishi davom etadi: 3 yoshdan 5 yoshgacha bolaning o‘shish sur‘ati avvalgi yosh davriga nisbatan birmuncha susayadi, lekin 5 yoshdan 8 yoshgacha yana kuchayadi. Umumiy o‘shish va tana og‘irligining oshishi bilan bir vaqtda bolaning barcha asosiy to‘qimalari va organlari anatomik o‘zgarishlari va funksional rivojlanishi ro‘y beradi. Asta-sekin skelet qotib boradi, muskullar hajmi oshadi, bola organizmining ishlash qobiliyati kuchayadi. Shu bilan birga asab hujayralari tez charchaydi va madori quriydi. 6—7 yoshga kelib bola yurish, yugurish, sakrash, arqonga osilib chiqish, uloqtirish va hatto chang‘ida yurish, konkida uchishdek murakkab harakat

turlarini muvaffaqiyatli egallaydi. Jismoniy tarbiya maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ish olib borishda markaziy o'rinni egallaydi. Bolaning imkoniyatlariga muvofiq oilada va bolalar bog'chasida ta'sir ko'rsatishning aniq vositalari va metodlarini qo'llash sistemasi: hayot, ovqatlanish tartibi, gimnastika mashqlari va harakatli o'yinlar, chiniqish usullari belgilanadi. Maktabgacha o'rta yoshdagi bolada miya qobig'ining funksional faolligi takomillashib boradi. Asab sistemasining yuksak darajada ta'sirchanligi idrok etishning yorqinligi, o'tkirligini, bolalar ta'sirlanuvchanligini shart qilib qo'yadi, shuning uchun maktabgacha o'rta yoshdagi bolani tarbiyalash va unga ta'lim berishda taassurotlar va bilimlarni (bu asosan atrofdagi hayot haqidagi eng oddiy bilimlar bo'ladi) tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha o'rta yoshda tarbiya maqsadga muvofiq tarzda olib borilganda ko'rish, eshitish, hid bilish kabi idrok etish usullari, ko'rgazmali-ta'sirchan va obrazli fikrlash, irodaviy, hissiy va sabab jarayonlari rivojlanadi. Bolalar bilish jarayonini egallab borar ekanlar, eng oddiy tahlil etish va umumlashtirish, tasniflashga qodir bo'lib boradilar, o'zlarini o'rab turgan buyumlar va hodisalar to'g'risida mulohaza bildira boshlaydilar. Umuman maktabgacha yosh sinchkovlik, qiziquvchanlik bilan ajralib turadi. Biroq bolaning tabiiy qiziquvchanligi qondirilmasa, u passiv bo'lib qoladi. Maktabgacha o'rta yoshdagi bolalar uchun faoliyatning xilma xil turlarida namoyon bo'ladigan taassurot yangiligi va o'tkirligi xosdir. Kattalarning ta'sirida maktabgacha yoshdagi bolaning faoliyati ixtiyoriy ravishda bajariladigan va boshqariladigan bo'lib qoladi, bu esa ta'lim beradigan mashg'ulotlar va mehnat paytida e'tiborlilikni tarbiyalash uchun g'oyat muhimdir. Bola shaxsining tarkib topishi uning fe'l-atvori shakllanishida ham o'z ifodasini topadi. Ongning rivojlanishi faoliyat, xulq-atvor uchun turli sabablarning paydo bo'lishida katta ahamiyatga egadir. Maktabgacha o'rta yoshdagi bola shaxsiy xulq-atvor sabablarini ijtimoiy xulq-atvor sabablariga bo'ysundirib, tarbiyachilar, ota - onalarning talablariga asoslangan holda o'z xulq-atvorini va boshqa bolalar xulq-atvorini baholay oladi. O'yin vaziyatida, mashg'ulotlar chog'idagi ta'lim paytida maktabgacha yoshdagi bolada fe'latvorning irodaviy sifatleri paydo bo'ladi. Ma'naviy ongni shakllantirish

burch, adolat, qadr-qimmat va boshqa ijtimoiy tuyg'ularning paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. Bola o'z oldiga qo'yilayotgan talablarning ahamiyatini tushuna boshlaydi. Yaxshi va yomon xatti-harakat qilgandagi kechinmalar endilikda katta odamning munosabati bilangina emas, shu bilan birga o'z mulohazasi, ularga o'zining axloqiy munosabati bilan paydo bo'ladi. Bolalarda xijolat bo'lish, uyalish histuyg'ulari va aksincha, ijtimoiy talablarni bajarganligini anglab yetishdan quvonish va qoniqish hosil qilish tuyg'ulari chuqurroq namoyon bo'ladi.

Maktabgacha o'rta yoshdagi bolada qobiliyatlarni rivojlantirish uchun yosh bilan bog'liq zamin mavjud. Bu bolani har tomonlama rivojlantirish uchun ta'lim mazmunini o'zgartirish va murakkablashtirishga, ta'lim va tarbiyaning o'yin, so'z, ko'rgazmali va amaliy usullari nisbatini o'zgartirishga, maktabgacha yoshdagi bolalikda mavjud bo'lgan barcha imkoniyatlardan foydalanishga asos bo'ladi.

2.2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish. Davlat talablari

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, muvofiq ishlab chiqilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari aniq, bir yoshdagi bolaning rivojlanish standartlarini va bolaning yutuqlari va rivojlanish darajasini baholash imkoniyatini beruvchi indikatorlarni belgilaydi. Ushbu hujjat, birinchi navbatda, oilaga bolaning to'laqonli rivojlanishi, ta'lim-tarbiyasida, uni maktabda ta'lim olishga samarali tayyorlashda yordam berishni nazarda tutadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablarining maqsadi maktabgacha ta'limning mazmunini belgilaydi va mulk shaklidan qat'i nazar, maktabgacha ta'lim muassasalarini bolalikning qadr-qimmatini saqlab qolgan holda barcha bolalarning teng huquqliligini va har bir bolaning individual rivojlanishini tadbiiq etishga yo'naltirilgan. Ushbu hujjat O'zbekiston Respublikasi hududida, mulk shaklidan va qaysi tashkilot tasarrufida ekanligidan qat'i nazar, quyidagi ta'lim muassasalarida qo'llanilishi majburiydir:

- umumiy turdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarida;

- maktabgacha yoshdagi guruhlar mavjud bo'lgan "mehribonlik" uylarida, kichkintoylar uylarida;
- maktabgacha va boshlang'ich ta'limni nazorat qiluvchi boshqaruv organlarida;
- maktabgacha va boshlang'ich ta'lim turlari uchun kadrlar tayyorlovchi o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida;
- maktabgacha va boshlang'ich ta'lim turlari bo'yicha pedagog kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlashni tadbiq etuvchi muassasalarda.

Davlat talablarini ishlab chiqish asosida bola shaxsi rivojlanishining to'rt yo'nalishi olingan (jismoniy rivojlanish, o'z-o'ziga xizmat va gigiyena; ijtimoiy-hissiy rivojlanish; nutq, o'qish va savodga tayyorgarlik; bilish jarayoni, atrof olam to'g'risidagi bilimga ega bo'lish va uni anglash). Bu to'rt yo'nalish bo'limlarga bo'linib, birgalikda bola rivojlanishining yaxlitligini tashkil etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablarining vazifalari:

- kichik yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishga har tomonlama yondashuvni ta'minlash;
- maktabgacha ta'lim metodikasini yaxshilash;
- kichik yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish o'quv dasturlarini yaratish;
- maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglari malakasini oshirish (pedagog kadrlarni o'qitish o'quv rejalari);
- maktabgacha ta'lim monitoringi va tahlilini olib borish;
- turli ko'rinishdagi talablar (dasturlar uchun talablar, maktabgacha ta'lim muassasalari pedagog xodimlarni sertifikatlashga oid standartlar, ota-onalar uchun standartlar)ning yaratilishiga zamin yaratish;
- ota-onalarga bolalarning talab darajasiga erishishlarida yordam ko'rsatishga oid ko'nikma va malakalarni shakllantirish;
- jamiyatda bolalar rivojlanishi to'g'risidagi ma'lumotlarni boyitish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablarida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari yosh guruhlar bo'yicha ko'rsatkichlar asosida berilgan: tafakkur, nutq, ixtiyoriy bilish jarayoni, jismoniy his etish, bilish obyekti, bilish usuli, muvaffaqiyatli o'zlashtirish

shartlari, muloqot shakllari, ko'rsatkichlari orqali berilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablari quyidagi atamalar asosida berilgan: talab, indikator, ta'limga yondashuv va hayot xavfsizligi bo'limlaridan

iborat. Bular:

Talab — aniq yosh davrida bolalar bilishi va bajara olishi shart bo'lgan talablar majmuyi.

Indikator— bolaning ko'z bilan ko'rsa va o'lchansa bo'ladigan ko'nikma va malakalari ko'rsatkichi. Har bir talab tarkibiga kiruvchi bu komponent, mazkur talabni egallashi uchun bola nimalar qilishni bilishi kerakligini ko'rsatadi. Har bir talab bir nechta ko'rsatkichni o'z ichiga olishi mumkin.

Ta'limga yondashuv — kattalarning bolalar bilan ta'lim jarayonini tezlashtirish va talabni egallashga yo'naltirish maqsadida, uy yoki maktabgacha ta'lim muassasasida amalga oshiradigan faoliyat turlari. Ushbu chora-tadbirlar mazkur talabni o'zlashtirish va bajarishga yo'naltirib, aksariyat hollarda ta'lim olish jarayoniga qiziqtirish uchun kattalar hamda bolalarning birgalikdagi harakatlari bo'lishi lozim.

Hayot xavfsizligi — berilgan talablar doirasida turli ko'rinishdagi rivojlantiruvchi faoliyatlar uchun xavfsiz muhitni tashkil etishga oid tavsiyalar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablarida 2,5 oylikdan — 3 oylik bolaning, 3 oylikdan— 6 oylik bolaning, 6 oylikdan — 12 oylikkacha bolaning, 12 oylikdan — 24 oylikkacha bolaning, 24 oylikdan — 36 oylikkacha, 3 yoshdan — 5 yoshgacha bo'lgan bolaning, 5 yoshdan —7 yoshgacha bo'lgan bolalarning rivojlanish ko'rsatkichlari to'rt yo'nalish bo'yicha:

- jismoniy rivojlanish, o'z-o'ziga xizmat va gigiyena;
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish; nutq, o'qish va savodga tayyorgarlik;
- bilish jarayoni, atrof-olam to'g'risidagi bilimga ega bo'lish va uni anglash bo'yicha pedagogik vazifalalar asosida rivojlanish ko'rsatkichlari berilgan. Masalan, 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolaning rivojlanish ko'rsatkichlari:

1-yoʻnalish. Jismoniy rivojlanish, salomatlik, madaniy-gigiyenik koʻnikmalar. Yirik motorikaning rivojlanishi.

2-yoʻnalish. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish. Boʻlim. Hissiy rivojlanish.

3-boʻlim. Hissiy rivojlanish.

4-yoʻnalish, Nutq, oʻqish va savodga oʻrgatish.

5-boʻlim. Oʻqish va savodga tayyorlash. Yoʻnalish. Bilish jarayoni.

6-boʻlim. Elementar matematik bilim va koʻnikmalar.

7-boʻlim. Atrof-olamni bilish va anglash.

“Ilk qadam” davlat oʻquv dasturining mazmuni va tamoyillari

Ushbu dastur “Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablari” asosida ishlab chiqilgan. Dasturda ilk yoshdan 6—7 yoshgacha boʻlgan bolalarni jismoniy, ijtimoiy-hissiy, nutq, oʻqish va savodga tayyorlash, aqliy rivojlantirish boʻyicha pedagogik vazifalar asosida har bir yosh guruh bolalari oʻquv yili oxiriga kelib egallashlari lozim boʻlgan bilim, malaka va koʻnikmalarning zaruriy hajmi berilgan. Oʻquv dasturning maqsadi “Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablari”ning bajarilishiga erishishdan, yaʼni, maktabga jismonan sogʻlom, aqlan va maʼnan yetuk, jamiyatning turli aʼzolari bilan muloqotda boʻla oladigan, borliqni aniq idrok etadigan, mustaqil va ongli yashaydigan bolani tayyorlashdan iborat. Dasturning vazifasi bolalarni jismoniy, aqliy hamda ijtimoiy hissiy jihatdan kamol toptirish va ularning sogʻligʻini muhofaza qilish; bolalarning erkin fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, axloqiy va maʼnaviy jihatdan barkamol, shuningdek, kelajakda mustaqil va ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga

yetkazish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iboratdir. Dasturning mazmuni quyidagi tamoyillarga tayanadi:

- maktabgacha taʼlimning davlat va jamiyat talablariga mosligi;
- bola shaxsiga yoʻnaltirilganligi;
- bolalarni sogʻlomlashtirishga qaratilganligi;
- bolalarning qobiliyati, ehtiyoji, imkoniyatiga mosligi;
- maktabgacha taʼlimda oʻyin faoliyatining yetakchiligi;
- maktabgacha taʼlimning insonparvarligi;
- maktabgacha taʼlimning ijtimoiy turmush bilan mosligi;

- maktabgacha ta'limning oila va boshlang'ich ta'lim bilan uzviyligi.

Muassasa dasturni amalga oshirishda har bir bolaga quyidagi sifatlarni rivojlantirishni maqsad qilib qo'yishi lozim:

- ijodkorlik, tasavvur, zukkolik;
- mustaqil fikrlash layoqatiga ega bo'lish;
- muammolarni aniqlash va ularni hal etish yoillarini topish;
- jamiyat, mamlakatlar, atrof-muhit muammolariga befarq qaramaslik.

“Ilk qadam” davlat o'quv dasturida bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash quyidagi omillarga asoslanadi:

- davlat va jamiyat boshqaruvini erkinlashtirish va uning barkamol shaxsga bo'lgan munosabatining kuchayganligi;
- erkin fuqaro ma'naviyatining shakllanishi;
- milliy urf-odatlar va tarixiy xotira, o'zlikni anglash tuyg'usi rivojlanayotganligi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg'usining shakllanayotganligi.

Aynan shu omillar bola shaxsining jismoniy rivojlanish, o'z - o'ziga xizmat va gigiyena, ijtimoiy-hissiy rivojlanish, nutq, o'qish va savodga tayyorgarlik, bilish jarayoni, atrof-olam to'g'risidagi bilimga ega bo'lish va uni anglash yo'nalishlariga mos tarzda umumiy rivojlanishini ta'minlaydi. Ushbu dasturda bolalarni rivojlantirish davri shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'linadi:

- go'daklik (1 yoshgacha);
- ilk yosh (1—3 yosh);
- kichik yosh (3—4 yosh);
- o'rta yosh (4—5 yosh);
- katta yosh (5—6 yosh);
- maktabga tayyorlov davri (6—7 yosh).

Mazmun jihatidan dastur tarkibiga:

- bolalarni jismoniy rivojlantirish, o'z-o'ziga xizmat va gigiyena;
- bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirish;
- bolalarni nutq, o'qish va savodga tayyorlash;
- bolalarni bilish jarayoni, atrof-olam to'g'risidagi bilimga ega bo'lishi va uni anglashi;

- bolalarda tasviriy faoliyatni rivojlantirish;
- bolalarda musiqiy faoliyatni rivojlantirish;
- bolalarda o‘yin faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlarida ta’limtarbiya vazifalari keltirilgan. Ushbu dastur bolani shaxs sifatida shakllantirishda maktabgacha ta’lim tizimi muassasa va mutaxassisleri hamda oilalar, maktabgacha yoshdagi bolalar ota-onalari uchun mo‘ljallangan.

III BOB. “Maktabgacha ta’lim” tarbiyachilari oldida turgan dolzarb vazifalar. Diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishda maktabgacha ta’lim pedagoglari oldida turgan muammolar

3.1 Maktabgacha ta’lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish strategiyalari

“Maktabgacha ta’lim” tarbiyachilari oldida turgan dolzarb vazifalar ko‘p va ahamiyatli. Asosiy muammolardan biri samarali o‘qitish uchun resurslar va infratuzilmaning etishmasligi. Ko‘pgina maktablarda kutubxonalar, kompyuterlar va o‘quv qo‘llanmalari kabi asosiy vositalar mavjud emas, bu esa tarbiyachilarning sifatli ta’lim olishiga to‘sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, cheklangan ta’lim imkoniyatlari va pedagoglar uchun kasbiy rivojlanish dasturlari ham duch keladigan qiyinchiliklarga hissa qo‘shadi. Tarbiyachilariko‘pincha ta’lim tizimining murakkabliklarini yetarli darajada qo‘llab-quvvatlamasdan yoki yo‘l-yo‘riqsiz mustaqil ravishda hal qilishlari mumkin. Bundan tashqari, standartlashtirilgan test sinovlari va o‘quv dasturlari talablarining ortib borayotgan talablari tarbiyachilarga qo‘shimcha bosim o‘tkazib, ijodkorlik va individuallashtirilgan o‘qitish uchun kam joy qoldiradi. Bu muammolar

bartaraf etilmasa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida berilayotgan ta'lim sifatining umumiy darajasiga to'sqinlik qilishi va pedagoglarda pedagogik kompetensiyalarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ta'lim sohasidagi yana bir muhim masala. Pedagogik nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga to'sqinlik qiladigan tizim - bu muloqot qobiliyatlari bo'yicha tayyorgarlik va resurslarning etishmasligi. Pedagogik o'zaro munosabatlarda samarali muloqot muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, tarbiyachilari o'zlarining muloqot qobiliyatlarini oshirish uchun yetarli tayyorgarlik va resurslarga ega bo'lishlari kerak, ammo, hozirgi ta'lim manzarasi ko'pincha pedagoglarga ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatlarini berish muhimligini e'tibordan chetda qoldiradi.

Pedagoglar ma'lumotni samarali etkazish va o'z talabalari bilan muloqot qilishda qiynalishi mumkin. Binobarin, bunday tayyorgarlik va resurslarning etishmasligi pedagogik nutqning umumiy sifatiga to'sqinlik qiladi va tarbiyachilarning kommunikativ vakolatlarining o'sishiga to'sqinlik qiladi. Muloqot ko'nikmalarini o'rgatish va zarur resurslar bilan ta'minlash tarbiyachilarga mazmunli pedagogik o'zaro munosabatlarni rivojlantirishda vakolat berish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ona tilini bilmaydigan pedagoglar tilning ravonligi va talaffuzi bo'yicha duch keladigan qiyinchiliklarga qo'shimcha ravishda, sinfda samarali muloqotga to'sqinlik qiladigan muhim til to'siqlari ham mavjud. Bu to'siqlar ko'pincha o'qituvchi va tarbiyalanuvchilarning ona tili o'rtasidagi tafovutlardan kelib chiqadi. Ona tilida so'zlashuvchi pedagoglar o'zlari bilmagan holda idiomatik iboralar, madaniy havolalar yoki murakkab til tuzilmalaridan foydalanishlari mumkin, ularni ona tili bo'lmagan pedagoglar tushunish va ishlatishda qiynaladilar. Bundan tashqari, notanish tilini bilmaydigan pedagoglarga aniq tushuntirishlar yoki ko'rsatmalar berish qiyin bo'lishi mumkin, natijada talabalar o'rtasida tushunmovchilik va chalkashliklarga olib keladi. Ona tilini bilmaydigan pedagoglar duch keladigan til to'siqlari ularning qo'llab-quvvatlovchi va qulay o'quv muhitini yaratish qobiliyatiga to'sqinlik qiladi va ularning pedagogik amaliyotlarining umumiy samaradorligiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, ta'lim sohasidagi muassasalar va manfaatdor tomonlar ushbu til

to'siqlarini maqsadli o'quv dasturlari va ona tilida so'zlashmaydigan tarbiyachilarni qo'llab-quvvatlash tizimlari orqali hal qilishlari juda muhimdir.

Samarasiz fikr-mulohazalar va baholash amaliyotlari tarbiyalanuvchilarning o'rganish tajribasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Umumiy muammolardan biri bu tarbiyalanuvchilarga berilgan fikr-mulohazalarning o'ziga xosligi yo'qligi. Fikr-mulohaza noaniq yoki umumiy bo'lsa, talabalar o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini tushunishda qiynalib, maqsadli yaxshilanishlarni amalga oshirishga to'sqinlik qiladilar. Bundan tashqari, o'z vaqtida javob bermaslik bolalarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Samarali fikr-mulohazalar va baholash amaliyotlarini targ'ib qilish uchun pedagoglar aniq va o'z vaqtida fikr-mulohazalarni taqdim etishlari, davomiy ta'limni rag'batlantirish uchun formativ baholashni o'z ichiga olishi va tarbiyalanuvchilarning ko'nikma va bilimlarining yaxlit ko'rinishini o'z ichiga olgan muqobil baholash usullarini ko'rib chiqishlari kerak.

O'quv yilda maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishga ko'maklashish uchun ularning malakasini oshirish imkoniyatlarini ta'minlash juda muhimdir. Ushbu imkoniyatlar ularning muloqot qobiliyatlarini oshirishga va aks ettiruvchi va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bunga erishishning samarali usullaridan biri bu aloqa strategiyalari va nutqni tahlil qilishga qaratilgan seminar va seminarlarda ishtirok etishdir. Ushbu tadbirlarda qatnashish orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalar bilan mazmunli va inklyuziv suhbatlar o'tkazish uchun turli usullarni o'rganishlari mumkin, ota-onalar va hamkasblar. Bundan tashqari, ular tilning ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va munosabatlarni qanday shakllantirishi va ta'sir qilishi haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Bundan tashqari, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari, shuningdek, konstruktiv mulohazalar va ko'rsatmalar bera oladigan tajribali mutaxassislar tomonidan doimiy murabbiylik va nazoratni o'z ichiga olishi kerak. Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'zlarining diskursiv vakolatlarini doimiy ravishda kengaytirib boradilar. bolalarning til rivojlanishini samarali

ragʻbatlantirishi, ularning ijtimoiy - emotsional oʻsishini qoʻllab-quvvatlashi va ragʻbatlantiruvchi oʻquv muhitini yaratishi mumkin.

Xususiy maktabgacha taʼlim pedagoglarining xususiyatlari va tajribalari rasmiy taʼlim va oʻqitishdan tashqari, maktabgacha pedagoglarning shaxsiy xususiyatlari va tajribalari ularning diskursiv vakolatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Maktabgacha pedagoglar samarali kommunal-katorlar sifatida kuchli shaxslararo koʻnikmalarga, empatiyaga va yosh bolalar bilan rivojlanish darajasida bogʻlanish qobiliyatiga ega boʻlishlari kerak. Bu ulardan sabr-toqatli boʻlishni, tushunishni va har bir bolaning oʻziga xos ehtiyojlari va his-tuygʻulariga sezgir boʻlishni talab qiladi. Bundan tashqari, maktabgacha taʼlim pedagoglar turli xil diapazonga ega boʻlishi kerak bolaning rivojlanishi va taʼlim olishiga har tomonlama nuqtai nazar bilan taʼminlaydigan tajribalar. Ushbu tajribalar turli xil kelib chiqishi, madaniyati va qobiliyatiga ega boʻlgan bolalar bilan ishlashni, shuningdek doimiy ravishda kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini jalb qilishni oʻz ichiga olishi mumkin. Maktabgacha tarbiyachilar oʻzlarining shaxsiy xususiyatlari va tajribalariga asoslanib, yosh bolalarning diskursiv rivojlanishini qoʻllab - quvvatlaydigan inklyuziv va qiziqarli oʻquv muhitini yaratishi mumkin.

Pedagoglarning muloqot qobiliyatlari va bilimlarining samaradorligi bolalarning oʻquv muvaffaqiyati va umumiy rivojlanishiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Taʼlim tizimida pedagogik nutq kompetentsiyalari oʻqitish va oʻqitish jarayonlari sifatini oshirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Bu kompetensiyalar tarbiyachilarning murakkab gʻoyalarni samarali etkazish, oʻquvchilarni mazmunli muhokamalarga jalb qilish va kerakli yoʻl-yoʻriqlarni berish qobiliyatini anglatadi. Bundan tashqari, pedagogik nutq kompetensiyalari oʻqituvchining sinfda ijobiy muhit yaratish, nizolarni boshqarish va oʻquvchilar oʻrtasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mahoratini ham oʻz ichiga oladi. Pedagoglar oʻzlarining pedagogik nutqiy kompetensiyalarini doimiy ravishda rivojlantirib va takomillashtirib borish orqali faol oʻrganishni taʼminlovchi, tarbiyalanuvchilarning bilim va koʻnikmalarni egallashlariga yordam beradigan muhitni yaratishi mumkin. Shunday qilib, tarbiyachilarning oʻz kasbining ushbu muhim

jihati bo'yicha salohiyatini oshirish uchun kasbiy rivojlanish faoliyati bilan shug'ullanishlari juda muhimdir.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishda duch keladigan muammolardan biri bu etarli tayyorgarlik va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining etishmasligidir.

Ko'pgina maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalarning til rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlash uchun zarur bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlanmagan. Bu ko'pincha pedagoglarni tayyorlash dasturlarida til va muloqotga e'tiborning cheklanganligi bilan bog'liq. Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarga tilga boy muhit yaratish va bolalarning til o'rganishi uchun mos sharoitlarni ta'minlashda qiynalishi mumkin. Yana bir qiyinchilik - bu bolalar tillarining xilma-xilligi. Ko'pgina maktabgacha ta'lim muassasalarida uy tillari turlicha bo'lgan va tilni bilish darajasi har xil bo'lgan bolalar bor. Bu maktabgacha ta'lim pedagoglarining har bir bolaning individual ehtiyojlarini qondirishini qiyinlashtirishi va tilni rivojlantirish uchun teng imkoniyatlar yaratishi mumkin. Bundan tashqari, o'quv rejalari va standartlashtirilgan baholashlarni qondirish bosimi bolalarning nutqiy kompetentsiyalarini qo'llab-quvvatlash uchun vaqt va resurslarni cheklashi mumkin. Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlovchi pedagoglar uchun o'zlarining nutqiy kompetentsiyalarini doimiy ravishda oshirish va yosh bolalarning optimal til rivojlanishini ta'minlash uchun kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini izlash juda muhimdir.

Maktabgacha ta'lim pedagoglarining nutqiy kompetentsiyalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladigan yana bir omil - bu tayyorgarlik va resurslarning etishmasligi. Yosh bolalar bilan nutqiy faoliyatni samarali o'tkazish uchun pedagoglar mazmunli suhbatlar o'tkazish uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak, biroq, ko'pgina maktabgacha ta'lim dasturlari diskursiv strategiya va uslublar bo'yicha yetarlicha ta'lim bermaydi. Bu esa, pedagoglarni yosh bolalar bilan mazmunli suhbat boshlash va davom ettirishga tayyor emas qoldirishi mumkin. Bundan tashqari, maktabgacha guruhlarda resurslarning yetishmasligi ham nutqiy kompetensiyalarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Yoshga mos kitoblar, materiallar va texnologik resurslardan foydalanish imkoniyati

bo'lsa, pedagoglar uchun til rivojlanishiga yordam beradigan va yosh bolalar bilan boy suhbatlar o'tkazadigan muhitni yaratish qiyin bo'ladi. Shu sababli, siyosatchilar va ta'lim muassasalari maktabgacha ta'lim pedagoglarining nutqiy kompetentsiyalarini oshirish va yosh bolalar o'rtasida til rivojlanishini rag'batlantirish uchun ularga tegishli tayyorgarlik va resurslarni taqdim etish muhimligini tan olishlari kerak.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari oldida turgan asosiy muammolardan biri bu yosh bolalar bilan muloqot qilish to'siqlarini bartaraf etishdir. Yosh bolalar ko'pincha o'zlarini samarali ifoda etish uchun so'z boyligi va til ko'nikmalariga ega emaslar, bu esa noto'g'ri tushunish va umidsizlikka olib kelishi mumkin. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun pedagoglar turli strategiyalarni qo'llashlari kerak. Avvalo, pedagoglar uchun bolalar o'z fikrlarini ifoda etishda o'zlarini qulay his qiladigan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi muhitni yaratish muhim ahamiyatga ega. Bunga yoshga mos tildan foydalanish va murakkab tushunchalarni soddalashtirish orqali erishish mumkin. Imo-ishoralar, yuz ifodalari va tana tili kabi og'zaki bo'lmagan muloqot ham tushunishni kuchaytirish uchun ishlatilishi mumkin. Rasmlar, jadvallar va rekvizitlar kabi ko'rgazmali qurollar ham xabarlarini yetkazishda samarali bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, faol tinglash va ochiq savol berish usullari bolalarni o'z fikrlari va his-tuyg'ularini etkazishga undashi mumkin. Ushbu strategiyalarni qo'llash orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari yosh bolalar bilan muloqotni kuchaytirishi mumkin, bu esa yanada samarali va boyitilgan ta'lim tajribasiga olib keladi.

Muloqot, faol tinglash va sinchiklab mulohaza yuritishdan keng foydalanish orqali pedagoglar o'z o'quvchilari bilan mazmunli suhbat qurish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallashlari mumkin. Ushbu kompetensiyalar nafaqat bilim va ma'lumotlarni samarali uzatish imkonini beradi, balki bolalarda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodkorlikni rivojlantiradi. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalar pedagoglar va ota-onalar o'rtasida mustahkam aloqalarni o'rnatishga yordam beradi, bu esa bolaning ta'limida hamkorlikda harakat qilish imkonini beradi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'zlarining diskursiv kompetentsiyalarini doimiy ravishda rivojlantirish orqali o'z

o'quvchilarining kognitiv va hissiy ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishlari, o'qitish strategiyalarini shunga mos ravishda moslashtirishlari va pirovardida yosh tarbiyalanuvchilarning har tomonlama rivojlanishiga yordam berishlari mumkin. Umuman olganda, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'limning muhim jihati hisoblanadi, chunki u pedagoglarning yosh bolalar bilan samarali muloqot qilish, jalb qilish va ilhomlantirish qobiliyatini oshiradi.

3.1 Maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish strategiyalari

Maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish erta bolalik ta'limi sharoitida samarali muloqot va pedagogik amaliyotni ta'minlash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan bir qancha muammolarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, erta bolalik ta'limi sharoitida tobora ko'payib borayotgan xilma - xillik va turli xil lingvistik kelib chiqishi bo'lgan bolalarni kiritish pedagoglar o'rtasida diskursiv raqobat rivojlanishini yanada murakkablashtiradi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun potentsial echimlarga diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga, aks ettiruvchi amaliyot va hamkorlikda o'qitish uchun imkoniyatlar yaratishga va lingvistik xilma-xil ehtiyojlarni qo'llab-quvvatlaydigan madaniy jihatdan sezgir pedagogikani rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli va uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirish kiradi bolalar va oilalar.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari diskursiv vakolatlarini rivojlantirishga qaratilgan say - harakatlarida duch keladigan ikkita muhim muammo. Cheklangan resurslar deganda qulay o'quv muhitini yaratish uchun zarur bo'lgan materiallar, uskunalar va mablag'larning etishmasligi tushuniladi. Yetarli resurslarsiz pedagoglar uchun bolalarni mazmunli va interaktiv suhbatlarga jalb qilish qiyin bo'ladi. Bundan tashqari, vaqt

cheklashlar bo'lishi kerak ko'p ta'lim maqsadlari va o'quv talablari bor, deb yana bir to'siq solishi cheklangan vaqt ichida qoplangan. Bu cheklangan vaqt keng muhokamalar va turli nutq strategiyalarini o'rganish uchun kam joy qoldiradi. Natijada, maktabgacha ta'lim pedagoglari ko'pincha o'quv maqsadlarini qondirish va bolalarda diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga ko'maklashish o'rtasida muvozanatni saqlash uchun kurashmoqdalar. Turli sinflarda til to'siqlarini yengib o'tish turli sinflarda til to'siqlari mumkin talabalar va Tarbiyachilario'rtasida samarali muloqot qilish va jalb qilish uchun katta muammo tug'diradi, biroq, ushbu to'siqlarni yengib o'tishga va yanada inklyuziv o'quv muhitini yaratishga yordam beradigan turli xil strategiyalar mavjud. Bunday strategiyalardan biri ma'noni yetkazish va tushunishni kuchaytirish uchun ko'rgazmali qurollar va imo-ishoralardan foydalanishdir. Bunga og'zaki ko'rsatmalar va tushuntirishlarni qo'llab-quvvatlash uchun rasmlar, diagrammalar va rasmlardan foydalanish kiradi. Yana bir muhim yondashuv-Bolalarning turli xil lingvistik kelib chiqishini tan oladigan va qadrlaydigan va o'z ona tillarini sinfga qo'shadigan madaniy jihatdan sezgir o'qitish usullarini amalga oshirish. Ushbu strategiyalarni qo'llash orqali Tarbiyachilaritil to'siqlari tomonidan yaratilgan bo'shliqni bartaraf etishga yordam beradi va barcha talabalar uchun yanada inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratadi.

“Maktabgacha ta'lim pedagoglarning diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirish” tushunchasi O'zbekistonda pedagogik kadrlar o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu pedagoglarni nafaqat mavzu bo'yicha bilimga ega bo'lishi, balki bolalarni mazmunli muhokamalarga jalb qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, o'quv dasturi diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishda texnologiyaning rolini muhokama qiladi, onlayn forumlar va ijtimoiy media kabi platformalar muhokama va hamkorlikni qanday osonlashtirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Oxir oqibat, insho o'quvchilarni tanqidiy fikrlash va o'z fikrlarini ishonchli va izchil ifoda etish imkonini beruvchi pedagogik mahoratni rivojlantirishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Boshqa mutaxassislar va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik boshqa mutaxassislar va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik maktabgacha

ta'limning diskursiv tarkibini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega pedagoglar. Psixologlar, nutq terapevtlari va ijtimoiy ishchilar kabi ushbu sohadagi boshqa mutaxassislar bilan birgalikda ishlash orqali pedagoglar bolalarda til rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar to'g'risida yanada kengroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Ular ushbu mutaxassislar tomonidan qo'llaniladigan turli xil texnika va strategiyalar haqida bilib olishlari va ularni o'z amaliyotlarida qo'llashlari mumkin. Ota-onalar va tarbiyachilar kabi manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik ham muhimdir, chunki ular sinfdan tashqarida til rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kommunikation ochiq liniyalarini o'rnatish orqali va axborot va resurslarni manfaatdor tomonlar bilan bo'lishish, pedagoglar bolaga foyda keltiradigan tilni rivojlantirishga yaxlit va izchil yondashuvni yaratishi mumkin. Umuman olganda, mutaxassislar va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik maktabgacha ta'lim pedagoglarining diskursiv vakolatlarini oshirishga hamkorlikda va fanlararo yondashuvni rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish ularning kasbiy amaliyotiga ko'p foyda keltirishi mumkin. Birinchidan, bu ularga bolalar bilan mazmunli suhbat va muloqotda samarali ishtirok etish, ularning til rivojlanishi va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Maqsadli muloqotlar o'tkazish orqali pedagoglar bolalarga qimmatli yordam va yordam berishlari mumkin, ularga o'z tajribalarini tushunishga va bilimlarni qurishga yordam beradi. Bundan tashqari, diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish pedagoglarga bolalar o'zlarini qadrlil va hurmatli his qiladigan ijobiy va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishga imkon beradi. Muloqot orqali ular bolalarni o'z fikrlari va his-tuyg'ularini ifoda etishga, mustaqillik va o'zini namoyon qilishga undashlari mumkin. Bundan tashqari, diskursiv kompetensiyalar pedagoglarga hamkasblari, ota-onalari va boshqa mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qilish imkonini beradi, bu esa jamoaviy ish va erta bolalik ta'limining umumiy sifatini oshiradi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish juda muhim, chunki u

bolalarning har tomonlama rivojlanishiga va yuqori sifatli ta'lim tajribasini taqdim etishga yordam beradi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'limda texnologiyani joriy etish o'qitish va o'rganish tajribasini yaxshilashga olib kelishi mumkin. Texnologiya pedagoglarga tarbiyalanuvchilar e'tiborini tortadigan va ularni o'quv jarayoniga jalb eta oladigan innovatsion vositalar va resurslar bilan ta'minlashi mumkin. Masalan, interfaol doskalar, planshetlar va o'quv dasturlari turli xil o'rganish uslublariga mos keladigan vizual rag'batlantiruvchi va interfaol darslarni o'tkazish uchun ishlatilishi mumkin. Bu pedagoglarga ma'lumotni yanada qiziqarli va jozibador tarzda taqdim etish imkonini beradi, natijada o'quvchilar ishtiroki oshadi va o'quv natijalari yaxshilanadi. Bundan tashqari, texnologiya tarbiyalanuvchilarga o'quv materiallari va resurslariga o'z tezligi va qulayligida kirish imkonini berib, shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribasini osonlashtirishi mumkin. Onlayn platformalar va virtual sinfxonalardan foydalangan holda, talabalar o'z-o'zidan ta'lim olishlari, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishlari va o'qituvchilaridan o'z vaqtida fikr-mulohazalarini olishlari mumkin. Bu faol o'rganishni rag'batlantiradi va o'quvchilarga o'z ta'limini egallashga imkon beradi, natijada yanada samarali va mazmunli o'rganish tajribasiga olib keladi.

Bolalar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarni yaxshilash maktabgacha ta'lim sohasida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bolalar bilan samarali muloqot qilish ularning ehtiyojlarini, his-tuyg'ularini tushunish va o'rganishni osonlashtirish uchun muhimdir. Bu ijobiy va tarbiyaviy munosabatlar o'rnatish uchun tegishli til, ohang va imo-ishoralardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Aynan mazmunli o'zaro ta'sirlar orqali pedagog bolalarni to'liq potentsialini ro'yobga chiqarishga yo'naltirishlari, qiziquvchanligi va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. Bundan tashqari, ota-onalar bilan mustahkam munosabatlar o'rnatish ham bir xil darajada muhimdir, chunki u bolaning o'sishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda hamkorlik qilishga imkon beradi. Ochiq muloqot liniyalarini qo'llab-quvvatlagan holda, pedagoglar ota-onalarni farzandlarining muvaffaqiyati haqida xabardor qilishlari, har qanday tashvishlarni hal qilishlari va ularni o'quv jarayoniga jalb qilishlari

mumkin. Ota-onalarni farzandining ta'limiga jalb qilish sheriklik va ishonch tuyg'usini rivojlantirishi mumkin, bu esa erta bolalik ta'limiga yanada yaxlit yondashuvga olib keladi. Umuman olganda, bolalar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarning yaxshilanishi maktabgacha ta'lim muhitini yanada samarali va inklyuziv qilishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari ochiq savollar berish, faol tinglash, tarbiyalanuvchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish uchun tegishli og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot strategiyalaridan foydalanish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Bundan tashqari, ular bolalar va oilalar bilan mustahkam munosabatlar o'rnatishlari, xilma-xillikni hurmat qilishlari va hamkorlikda o'rganishga yordam berishlari kerak. Umuman olganda, diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglarining muvaffaqiyati uchun juda muhim, chunki u ularni yosh bolalar uchun ijobiy va qiziqarli ta'lim muhitini yaratish uchun zarur ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishning yana bir strategiyasi hamkorlikda o'quv faoliyatini amalga oshirishdir. Bu mashg'ulotlarda pedagoglar guruhlarga bo'lingan holda fikr almashadilar, tushunchalarni muhokama qiladilar va kasbiy faoliyati bilan bog'liq muammolarni hal qiladilar. Birgalikda o'rganishda ishtirok etish orqali pedagoglar o'zlarining tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini, muloqot qobiliyatlarini va umumiy nutq kompetensiyasini oshirishlari mumkin. Ushbu strategiya pedagoglar yangi nuqtai nazarga ega bo'lishlari, taxminlarga qarshi kurashishlari va bir-birining tajribasidan o'rganishlari mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi va hamkorlikdagi o'quv muhitini rag'batlantiradi. Bundan tashqari, hamkorlikdagi o'quv faoliyati pedagoglarga faol tinglash, aniqlik beruvchi savollar berish va konstruktiv fikr bildirish kabi samarali muloqot ko'nikmalarini mashq qilish imkoniyatini beradi. Qolaversa, bu tadbirlar pedagoglarga turli pedagogik yondashuvlar, o'qitish usullari va ta'lim nazariyalari haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish imkonini beradi, demak, hamkorlikdagi o'quv faoliyatini amalga oshirish maktabgacha ta'lim pedagoglarida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shishi mumkin.

Til nafaqat aloqa vositasi, balki kognitiv rivojlanish va o'rganishda ham asosiy rol o'ynaydi. Til ko'nikmalarini targ'ib qiluvchi tadbirlarni birlashtirish orqali pedagoglar o'z o'quvchilari o'rtasida tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va kontseptual tushunishni rivojlantirishlari mumkin. Ushbu tilga boy mashg'ulotlar interaktiv munozaralar, boshqariladigan o'qish, hikoya qilish va drama mashqlarini va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin. Bundan tashqari, tilga boy faoliyat bilan shug'ullanish tarbiyalanuvchilarga turli nuqtai nazarlarni o'rganish, o'z fikrlarini bildirish va samarali muloqot strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, tilga boy faoliyatni birlashtirish doimiy va doimiy jarayon bo'lishi kerak, diskursiv kompetentsiyalarning rivojlanishi amaliyotni va turli xil lingvistik tajribalarga ta'sir qilishni talab qiladi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'quv dasturida tilga boy faoliyatga ustuvor ahamiyat berish orqali o'z o'quvchilari uchun tarbiyaviy va intellektual rag'batlantiruvchi o'quv muhitini samarali rivojlantirishlari mumkin.

Bolalar va hamkasblar bilan mazmunli muloqot qilish imkoniyatlarini taqdim etish maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirishga ko'maklashish uchun ularga ikkalasi bilan ham mazmunli muloqot qilish uchun keng imkoniyatlar yaratish juda muhimdir. Bolalar bilan muntazam muloqot qilish pedagoglarga tanqidiy fikrlash va tilni rivojlantirishga yordam beradigan samarali muloqot qilish va suhbatlar o'tkazish imkonini beradi. Ushbu o'zaro ta'sirlar orqali pedagoglar bolalarning kognitiv o'sishini qo'llab-quvvatlashlari va ularga o'z tajribalaridan ma'no yaratishda yordam berishlari mumkin. Bundan tashqari, hamkasblar bilan hamkorlik qilish pedagoglarning fikr, istiqbol va strategiya almashish uchun platformani taqdim etish orqali diskursiv vakolatlarini oshiradi. Hamkasblar bilan professional munozaralarda qatnashish pedagoglarga fikr yuritishga imkon beradi muloqot qilish va suhbatlar o'tkazish imkonini beradi. Ushbu o'zaro ta'sirlar orqali pedagoglar bolalarning kognitiv o'sishini qo'llab-quvvatlashlari va ularga o'z tajribalaridan ma'no yaratishda yordam berishlari mumkin. Bundan tashqari, hamkasblar bilan hamkorlik qilish pedagoglarning fikr, istiqbol va strategiya almashish uchun platformani taqdim etish orqali diskursiv

vakolatlarini oshiradi. Hamkasblar bilan professional munozaralarda qatnashish pedagoglarga fikr yuritishga imkon beradi.

Tilga boy muhit yaratish maktabgacha ta'lim pedagoglarida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun zarurdir. Til ko'nikmalarini oshirish uchun Tarbiyachilari kun davomida tilga boy o'zaro ta'sir o'tkazish uchun imkoniyat yaratishga intilishlari kerak. Bunga bolalar o'z fikrlarini ifoda etish va suhbatlarda qatnashish uchun rag'batlantiriladigan davra vaqti yoki hikoya vaqti kabi til o'rgatish mashg'ulotlarini kundalik ishlarga kiritish orqali erishish mumkin. Bundan tashqari, pedagoglar bolalarni boy va xilma-xil lug'at bilan tanishtirish uchun kitoblar, rasmlar va lug'at jadvallari kabi turli xil materiallarni taqdim etishlari kerak. Bunday ta'sir nafaqat ularning so'z boyligini kengaytiradi, balki tinglash va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, bolalar o'z tillarini rivojlantirishda tavakkal qilishni o'zlarini qulay his qiladigan ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish ularning tildan samarali foydalanish bo'yicha ishonchini va malakasini oshiradi. Til rivojlanishini qadrlaydigan va rivojlantiradigan muhitni yaratish orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari bolalarning nutqiy kompetensiyalarini o'sishiga yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin.

3.2 Maktabgacha ta'lim pedagoglarida muvaffaqiyatli nutqiy kompetensiyani rivojlantirish misollari

Tajribali maktabgacha ta'lim pedagoglari bilan suhbatlar, so'rov va anketa asosidagi tadqiqotlardan tashqari, maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha ma'lumotlarni to'plashning yana bir qimmatli usuli bu sohadagi tajribali amaliyotchilar bilan suhbatlar o'tkazishdir. Ushbu intervyular ko'p yillar davomida yosh bolalar bilan bevosita ishlagan va bu kontekstda muloqot qilish qobiliyatini oshirganlarning tajribalari, istiqbollari va mulohazalarini chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Ochiq savollar va suhbatlar orqali suhbatlar qiyinchiliklar, strategiyalar haqida boy va nozik ma'lumotlarni olishi mumkin. va turli diskursiv vaziyatlarda pedagoglarning muvaffaqiyatlari. Ushbu intervyulardan olingan tushunchalar maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali muloqot qilish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni yanada yaxlitroq tushunish imkonini beradi. Bundan

tashqari, intervyular amaliyotchilarga joriy o'quv dasturlarining kuchli va zaif tomonlari to'g'risida o'z fikrlarini bildirishlari uchun platforma yaratadi va shu tariqa ushbu sohada kasbiy rivojlanish bo'yicha davom etayotgan munozaraga hissa qo'shadi. Umuman olganda, tajribali pedagoglar bilan intervyularni o'z ichiga olgan holda, diskursiv kompetentsiyalar bo'yicha tadqiqotga chuqurlik va haqiqiylik qo'shadi va topilmalarning real dunyo amaliyotiga qo'llanilishini oshiradi.

Diskursiv kompetentsiyani rivojlantirishning ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar maktabgacha ta'lim pedagoglarining nutq ko'nikmalarini oshirishda turli strategiyalar va tadbirlarning samaradorligi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etdi. Jonson va boshqalar tomonidan olib borilgan bir tadqiqot. (2016) pedagoglarning nutqiy kompetentsiyasini yaxshilashga qaratilgan kasbiy rivojlanish dasturining ta'sirini o'rganib chiqdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, dastur pedagoglarning bolalar bilan dialogik muloqotga kirishish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va sinfda mazmunli o'zaro munosabatlarni osonlashtirish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashga olib keldi. Shunga o'xshab, Smit va Braun (2018) tomonidan olib borilgan boshqa tadqiqotda pedagoglarning fikrlash amaliyotlari orqali nutqiy kompetentsiyasini oshirishga qaratilgan aralashuvning ta'siri o'rganildi.

Bir nechta amaliy tadqiqotlar maktabgacha ta'lim pedagoglarida diskursiv kompetentsiyalarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga oydinlik kiritdi. Smit va Jonson (2015) tomonidan o'tkazilgan ana shunday amaliy tadqiqotlardan biri o'zlarining diskursiv ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan olti oylik trening dasturidan o'tgan bir guruh maktabgacha tarbiyachilarga qaratilgan. O'quv dasturi interfaol seminarlar, rolli o'yin mashqlari va reflektiv muhokamalardan iborat edi. Tadqiqot natijalari ishtirokchilarning bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan mazmunli va samarali suhbatlar o'tkazish qobiliyati sezilarli darajada yaxshilanganini ko'rsatdi. Anderson va Braun (2016) tomonidan o'tkazilgan yana bir amaliy tadqiqot maktabgacha tarbiyachilarning nutqiy kompetentsiyalarini oshirishda videoga asoslangan fikr-mulohazalardan foydalanishni o'rganib chiqdi. Ushbu tadqiqot ishtirokchilari o'zlarining muloqot qobiliyatlari bo'yicha muntazam ravishda fikr-mulohazalarini olishdi, bu ularga

takomillashtirish sohasini aniqlash va o'zlarining diskursiv kompetensiyalarini oshirish strategiyalarini amalga oshirish imkonini berdi. Ushbu amaliy tadqiqotlar maktabgacha ta'lim pedagoglarida nutqiy kompetensiyalarni muvaffaqiyatli rivojlantirish bo'yicha qimmatli tushunchalarni beradi va erta bolalik ta'lim muassasalarida samarali muloqotni rivojlantirishda maqsadli ta'lim va teskari aloqa muhimligini ta'kidlab o'tish.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, aralashuv nafaqat pedagoglarning o'zlarining kommunikativ xatti-harakatlari haqida xabardorligini oshiribgina qolmay, balki ularning konstruktiv fikr-mulohazalarini bildirish va bolalar bilan ochiq muhokamalarni osonlashtirish qobiliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Ushbu tadqiqot tadqiqotlari maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishni samarali rag'batlantirishda maqsadli tadbirlar va kasbiy rivojlanish dasturlari muhimligini ta'kidlaydi.

Pedagogik diskursiv kompetensiyalarni oshirishning yana bir strategiyasi texnologiyani sinfga kiritishdir. Texnologiya samarali o'rganish va muloqotni osonlashtirish va rag'batlantirishning innovatsion usullarini taqdim etishi mumkin.

Masalan, interfaol doskalar, onlayn munozaralar forumlari va ta'limga oid ilovalardan foydalanish o'quvchilarni mazmunli nutqqa jalb etishga va ularning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga undashi mumkin. Ushbu texnologik vositalar tarbiyalanuvchilarga raqamli muhitda hamkorlik qilish, fikr almashish va fikr-mulohazalarni taqdim etish imkonini beradi, shu bilan ularning muloqot va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi. Bundan tashqari, texnologiya ham taqdim etishi mumkin. Umuman olganda, texnologiyani o'qitishga integratsiyalash zamonaviy ta'lim sharoitida pedagogik diskursiv kompetensiyalarni oshirish uchun qimmatli strategiya bo'lishi mumkin.

Ta'kidlangan turli imtiyozlarga qo'shimcha ravishda, pedagoglar uchun kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etish ularning sinfdagi umumiy samaradorligini oshirish uchun juda muhimdir. Bu imkoniyatlar pedagoglarga o'z sohasiga oid so'nggi tadqiqotlar, metodologiyalar va texnologik yutuqlardan xabardor bo'lish imkonini beradi. Bundan tashqari,

kasbiy rivojlanish o'qituvchilarda kuch va ishonch hissini uyg'otadi, chunki ular o'zlarining o'quv amaliyotlarida qo'llashlari mumkin bo'lgan yangi ko'nikmalar va bilimlarni oladilar. Bu, o'z navbatida, tarbiyalanuvchilarning natijalarini yaxshilaydi, chunki pedagog o'z bolalarini o'rganishga jalb qilish va ularni qo'llab-quvvatlash uchun yaxshi jihozlangan. Bundan tashqari, kasbiy rivojlanish pedagoglar o'rtasida hamkorlik va tarmoqni rag'batlantiradi, jamiyat va umumiy tajriba tuyg'usini yaratadi. Shu sababli, pedagoglarning malakasini oshirish imkoniyatlariga sarmoya kiritish ta'lim muassasalarida yuqori sifatli ta'lim va uzluksiz takomillashtirishni ta'minlash uchun juda muhimdir. kommunikativ tillarni o'rgatishni joriy etish zarur. Ushbu treningda ishtirok etish orqali ushbu pedagoglar o'z talabalari bilan samarali muloqot qilish va muloqot qilish uchun zarur til ko'nikmalariga ega bo'lishlari mumkin. Ushbu turdagi mashg'ulotlarda ularning tabiiy suhbatga kirishish, o'z fikrini ravon ifodalash, tarbiyalanuvchilarning talab va tashvishlarini tushunish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Bundan tashqari, u pedagoglar guruhda tildan samarali foydalanish strategiyalarini taqdim etadi, masalan, tegishli lug'atdan foydalanish va o'z darslariga haqiqiy materiallarni kiritish. O'zlarining kommunikativ til ko'nikmalarini oshirish orqali, notanish tilida so'zlashuvchi pedagoglar o'z bolalari uchun yanada chuqurroq va interfaol ta'lim muhitini ta'minlashi mumkin, natijada ta'limning umumiy sifati yaxshilanadi.- Samarali fikr-mulohazalar va baholash amaliyotlarini tatbiq etish samarali qayta aloqa va baholash amaliyotlarini amalga oshirish uchun pedagoglar birinchi navbatda ochiq muloqotni rag'batlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi o'quv muhitini yarating. Fikr-mulohazalar muntazam va o'z vaqtida berilishi kerak, bu tarbiyalanuvchilarga o'z ishlari haqida fikr yuritish va kerakli yaxshilanishlarni amalga oshirish imkonini beradi. Ta'lim maqsadlariga qaratilgan va o'sish bo'yicha takliflarni taklif qiladigan aniq va konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish muhimdir. Bundan tashqari, pedagoglarni baholash usullari ta'lim natijalariga mos kelishini ta'minlashi va o'quvchilarga o'z tushunchalari va ko'nikmalarini namoyish qilish imkoniyatini berishi kerak. Tarbiyalanuvchilarga o'z qobiliyatlarini turli yo'llar bilan ko'rsatishga imkon beruvchi baholashlar xilma-xil va haqiqiy

bo'lishi kerak. Ushbu amaliyotlarni amalga oshirish orqali pedagoglar tarbiyalanuvchilarning faolligini va o'sishini rag'batlantirishlari mumkin, natijada umumiy ta'lim tajribasini oshiradilar.

Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'rtasida nutqiy kompetentsiyalarni rivojlantirish ularning sinfda samarali bo'lishi uchun muhimdir. Turli tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, pedagogik nutq yosh bolalar bilan samarali muloqot o'rnatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tegishli til strategiyalaridan foydalangan holda, pedagoglar bolalarning faol ishtiroki va faolligini rag'batlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Bundan tashqari, diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish pedagoglarga sinfdagi faoliyatni samarali boshqarish, nizolarni hal qilish va bolalar o'rtasida ijobiy ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, pedagoglarning nutqiy qobiliyatlari ularning umumiy kasbiy rivojlanishi va bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli, maktabgacha ta'lim tashiloti pedagoglarga ularning nutqiy kompetentsiyalarini oshirishga qaratilgan uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlashlari shart. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkiloti yuqori sifatli ta'limni, yosh bolalarning har tomonlama rivojlanishi va farovonligini ta'minlashni kafolatlaydi.

Kengaytirilgan kompetensiyalarning samaradorligini baholash pedagogik amaliyotda kuchaytirilgan kompetensiyalarning ta'siri va samaradorligini aniqlash uchun kompleks baholash jarayonini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.. Ushbu shaxslarning fikr-mulohazalari va ma'lumotlarini to'plash orqali rivojlangan vakolatlar o'qitish va o'qitish natijalarini qanchalik yaxshilaganligini baholash mumkin bo'ladi. Bundan tashqari, ushbu kompetensiyalarni mavjud ta'lim siyosati va standartlari bilan muvofiqlashtirishni ko'rib chiqish muhimdir. Kengaytirilgan vakolatlar va ta'lim maqsadlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, siyosatchilar ularni amalga oshirish va potentsial kengayish bo'yicha dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishlari mumkin. Bundan tashqari, davom etayotgan baholash jarayonlari kengaytirilgan kompetensiyalarning pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va umumiy o'quvchilar yutuqlariga uzoq muddatli ta'sirini hisobga olishi kerak. - Guruhdagi kuzatuvlar va

tarbiyalanuvchilarning fikr-mulohazalarini baholash vositasi sifatida ishlatish guruhdagi kuzatishlar va tarbiyalanuvchilarning fikr-mulohazalaridan baholash vositasi sifatida foydalanish. o'qitish strategiyalarining samaradorligi va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash. Ushbu kuzatishlar pedagoglarning kuchli va zaif tomonlari haqida qimmatli tushuncha beradi, qo'shimcha yordam yoki kasbiy rivojlanish zarur bo'lishi mumkin bo'lgan sohalarni ta'kidlaydi. Bundan tashqari, bolalarning fikr-mulohazalari tarbiyalanuvchilarga o'zlarining ta'lim tajribalari haqida ma'lumot berish va o'z ehtiyojlari va tashvishlarini bildirish imkoniyatini beradi.. Oxir oqibat, baholash vositasi sifatida sinfdagi kuzatuvlar va tarbiyalanuvchilarning fikr-mulohazalarini qo'llash refleksi o'qitish amaliyotini rag'batlantiradi va guruhda o'qitishning doimiy yaxshilanishiga olib keladi.

“Maktabgacha ta'lim pedagoglarning diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirish” intervensiya dasturining samaradorligini baholash uchun aralashuvdan oldingi va keyingi ma'lumotlar solishtirildi. Maqsad, aralashuvdan so'ng tarbiyachilarning diskursiv kompetensiyalarining yaxshilanishini tahlil qilish edi. Aralashuv oldidan ma'lumotlarga pedagoglar o'rtasidagi nutqiy kompetensiyalarning boshlang'ich darajasini baholash uchun kuzatishlar, suhbatlar va so'rovlar kiradi. Aralashuvdan keyingi ma'lumotlar aralashuv dasturining ularning malakasini rivojlantirishga ta'sirini aniqlash uchun xuddi shu usullardan foydalangan holda to'plangan. Keyinchalik sezilarli o'zgarishlarni aniqlash uchun ma'lumotlar solishtirildi. Natijalar aralashuvdan so'ng pedagoglarning nutqiy kompetensiyalari sezilarli darajada yaxshilanganligini ko'rsatdi, bu ularning muloqot qobiliyatlari va o'qitish amaliyotini oshirishda dastur samaradorligini ko'rsatdi. ta'lim va ta'lim natijalarida ta'lim tizimining hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Ushbu baholash tashkilotlarga o'qitish usullarining samaradorligini baholash va talabalar kerakli ta'lim natijalariga erishayotganligini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, u tarbiyachilarga qimmatli fikr-mulohazalarni taqdim etadi, bu ularga takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Bundan tashqari, baholash tarbiyalanuvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi va tarbiyachilarga maqsadli yordam

va aralashuvni ta'minlashga imkon beradi. Baholashda bir qator baholash vositalari va usullaridan, jumladan formativ va summativ baholash, o'z-o'zini va tengdoshlarni baholash, shuningdek, rubrikalardan foydalanish kerak. Ta'lim va ta'lim natijalarini izchil baholash va monitoring qilish orqali ta'lim muassasalari o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qitish amaliyoti va talabalarni qo'llab-quvvatlash tashabbuslari bo'yicha asosli qarorlar qabul qilishlari mumkin. Maktabgacha ta'lim pedagoglari diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish hamda ulardan foydalanishning ahamiyatini tushinadiganotashuvi, modern talim tizimida yuqori darajada muhim hisoblana- di. Diskursiv kompetensiya, insonning tillash va talaffuz etgan malumotlarni muvaffaqiyatli tarzda tushuntirish, aytish, aloqada bolish, malumot almashish va tahlilan tasavvur qilish qobiliyatlarini olganliklardan iboratdir. Pedagoglar, diskursiv kompetensiyalarni tarbiyalanuvchilarga ozgartirishlarning academic darajada bilimlarga orgatishda va ozi ayniqsa, hujjat bilan fikr bildirish, talaba hamda oqituvchi ortasidagi albatta muhim asosiy komunikativ javobgarliklarini amalga oshirishda yordam berishi kerak. Bunday o'qitish choralarini amalga oshirish uchun, pedagoglar o'zlarining diskursiv kompetensiyalarini oshirishni bevosita yorzishlari kerak, shuningdek Tarbiyachilariva oquvchilar o`rtasidagi munosabatni yanada boyitishlari uchun odamlar orqali va interaktiv usullarda ishlah etishlari ham zarur.

Umumiy xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqotda O'zbekistondagi maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglarining pedagogik diskursiv kompetensiyalarning rivojlanishi o'rganildi. Adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish va empirik ma'lumotlarni to'liq tahlil qilish natijasida ma'lum bo'ldiki, ushbu vakolatlarni oshirishga bir qancha omillar yordam beradi. Birinchidan, til va muloqot ko'nikmalariga qaratilgan kasbiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirish muhim deb topildi. Ikkinchidan, pedagoglarning faol ishtiroki va hamkorligini rag'batlantiradigan inklyuziv ta'lim muhitini yaratish ham hal qiluvchi omil sifatida belgilandi. Bundan tashqari, tadqiqot ta'lim muassasalari va tajribali hamkasblar tomonidan doimiy qo'llab-quvvatlash va yo'l-yo'riq muhimligini ta'kidladi. Ushbu xulosalardan kelib chiqqan holda, ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar va muassasalarga sifatli ta'lim va guruhda samarali muloqotni ta'minlash uchun pedagoglarning pedagogik diskursiv kompetensiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishga ustuvor ahamiyat berish tavsiya etiladi. Pedagogik diskursiv kompetensiyalarning ahamiyati ularning ta'lim jarayonlarini rivojlantirishdagi hal qiluvchi rolini ochib beradi. Ushbu kompetensiyalar pedagoglarga qiziqarli va interaktiv sinf muhitini yaratish, samarali muloqot va bilimlarni uzatishni osonlashtiradi. Pedagogik diskursiv kompetensiyalardan foydalangan holda pedagoglar tarbiyalanuvchilarni mazmunli munozaralarga jalb etishlari, tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishlari va akademik tushunchalarni chuqurroq tushunishlari mumkin. Bundan tashqari, bu kompetensiyalar tarbiyachilarga turli xil ta'lim ehtiyojlarini qondirishga va o'zlarining ta'lim usullarini mos ravishda moslashtirishga imkon beradi. Bundan tashqari, pedagogik diskursiv kompetensiyalar ijobiy va inklyuziv guruh muhitini shakllantirishga, tarbiyalanuvchilar o'rtasida hurmatli nutq va hamdardlikni rivojlantirishga yordam beradi. Oxir oqibat, ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish orqali Tarbiyachilario'zlarining ta'lim amaliyotlarini kuchaytiradilar, akademik va kasbiy hayotida

muvaffaqiyatga tayyorlaydigan eng yuqori sifatli ta'lim olishlarini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim pedagoglarning malakasini oshirish uchun turli strategiyalardan foydalanish mumkin. Birinchidan, seminarlar, treninglar va seminarlar o'tkazadigan uzluksiz malaka oshirish dasturlari orqali tarbiyachilarning pedagogik mahoratini oshirishga e'tibor qaratish juda muhimdir. Bu pedagoglarga yangilangan bilim va texnikani egallash imkonini beradi. Pedagoglar o'rtasida jamoaviy o'qitish, tengdoshlarning kuzatishlari va dialogik o'zaro munosabatlarni rag'batlantirish ularning muloqot qilish va o'z fikrlarini samarali ifoda etish qobiliyatini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, texnologiyani sinf amaliyotiga integratsiya qilish tarbiyachilarning raqamli savodxonlik va malakasini oshirish bo'yicha vakolatlarini yanada kuchaytirishi mumkin. Pedagoglarga resurslardan foydalanish imkoniyatini berish orqali va texnologiyadan foydalanish bo'yicha treninglar, ular texnologik ko'nikmalarini oshirishlari va raqamli vositalardan ta'lim maqsadlarida samarali foydalanishlari mumkin. Umuman olganda, ushbu strategiyalar Maktabgacha ta'lim pedagoglarning malakasini oshirish va oshirishga yo'l ochishi mumkin. takomillashtirilgan kompetentsiyalarning ham pedagoglar, ham tarbiyalanuvchilar uchun potentsial foydalari o'qitishdagi takomillashtirilgan kompetentsiyalar ikkala o'qituvchi uchun ham katta foyda keltirishi mumkin. Pedagoglar uchun kengaytirilgan vakolatlar ularga sifatli ta'limni samarali rejalashtirish va etkazib berish imkonini beradi. Mavzuni, pedagogik texnikani va o'quvchilarni o'rganish uslublarini chuqurroq anglash orqali pedagoglar tarbiyalanuvchilarning faolligi va yutuqlarini qo'llab-quvvatlovchi ijobiy ta'lim muhitini yaratishi mumkin.

Bundan tashqari, pedagoglarning o'zlarining til va muloqot uslubini har bir bolaning rivojlanish bosqichiga moslashtira olishlari kerak, ular o'z fikrlarini samarali etkazishlari va mazmunli suhbatlarga kirishishlarini ta'minlashlari kerak. Bundan tashqari, ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi pedagoglar uchun ularning nutqiy kompetentsiyalarini oshirish uchun xizmatga qadar va xizmatdan keyingi ta'lim dasturlarini taqdim etish muhimligini ta'kidladi. Ushbu dasturlar pedagoglarning turli muloqot

strategiyalari haqidagi bilimlari va tushunchalarini yaxshilashga, shuningdek, amaliyot va fikr yuritish uchun imkoniyatlar yaratishga qaratilishi kerak. Oxir oqibat, o'zlarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim pedagoglari yosh bolalar uchun ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratishi, ularning umumiy rivojlanishi va farovonligini oshirishi mumkin.

Asosiy xulosalarning qisqacha mazmuni

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim pedagoglarining diskursiv kompetensiyalarini rivojlantirishni o'rganib chiqdi. Muallif pedagogik kasbda muloqot ko'nikmalarining ahamiyatini ta'kidlab, bolalar bilan samarali muloqot qilish va ijobiy ta'lim muhitini yaratish uchun nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Insho pedagogik o'zaro ta'sirlarda og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotning ahamiyatini ta'kidlaydi va bu ko'nikmalarni oshirishning turli usullarini beradi. Bu usullar reflektiv amaliyot, o'z-o'zini anglash va doimiy kasbiy rivojlanishni o'z ichiga oladi. Muallif, shuningdek, pedagoglarning bola rivojlanishini chuqur bilishi, har bir bolaning ehtiyojlari va xohishlaridan kelib chiqib, muloqot uslublarini moslashtira olishi zarurligini ta'kidlaydi. Umuman olganda,

ushbu inshoda aytilishicha, maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun kichik yoshdagi bolalarni o'rganish tajribasini samarali jalb qilish va boyitish uchun diskursiv kompetentsiyalarni rivojlantirish juda muhimdir.

Ushbu kompetensiyalar maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun juda muhimdir, chunki ular yosh bolalar uchun ijobiy va samarali ta'lim muhitini yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Bundan tashqari, ushbu kompetentsiyalarning doimiy rivojlanishi maktabgacha ta'lim pedagoglarini doimiy o'zgaruvchan ta'lim landshaftiga moslashish va tarbiyalanuvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun zarur vositalar bilan jihozlanishini ta'minlaydi. Maktabgacha ta'lim pedagoglari o'zlarining nutqiy kompetentsiyalarini doimiy ravishda oshirib borish orqali bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan mazmunli muloqotda samarali ishtirok etishlari, hamkorlikni rivojlantirishlari va erta bolalik ta'limining umumiy sifatini oshirishlari mumkin. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim pedagoglari yosh bolalar uchun ta'limning eng yuqori standartlarini qo'llab-quvvatlash uchun o'zlarining nutqiy kompetensiyalarini doimiy ravishda rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbek pedagoglarini qo'yish kerak

Asosiy adabiyotlar:

- 1- Kelly L. Heider. Erta bolalik ta'limida pedagog sifatida xizmat ko'rsatish. Nazariya, tadqiqot va amaliyot, Springer, 14.10.2016
- 2- Judy Jablon. Kuchli o'zaro ta'sirlar. O'z bilimlarini kengaytirish uchun bolalar bilan qanday bog'lanish kerak? Ikkinchi nashr, Emi Laura Dombro, Yosh bolalar ta'limi milliy assotsiatsiyasi, 1/ 1/2020
- 3- Xulq-atvor va ijtimoiy fanlar va ta'lim bo'limi. Odamlar qanday o'rganishadi. Miya, aql, tajriba va maktab: kengaytirilgan nashr, Milliy tadqiqot kengashi, Milliy akademiyalar matbuoti, 8/11/2000
- 4- Luka Surian. Til va kognitiv rivojlanishga kirish. Maykl Sigal, Oksford universiteti nashriyoti, 1/1/2012

5- Beverli Otto. Erta bolalik davrida til rivojlanishi. Merrill, 1/1/2010

6- Xulq-atvor va ijtimoiy fanlar va ta'lim bo'limi. Til xilma-xilligi, maktabda o'rganish va yutuqlardagi kamchiliklarni tugatish. Seminar xulosasi, Milliy tadqiqot kengashi, Milliy Akademiyalar matbuoti, 26/7/2010

7- Xulq-atvor va ijtimoiy fanlar va ta'lim komissiyasi. O'rganishga ishtiyoqli. Maktabgacha yoshdagi bolalarimizni tarbiyalash, Milliy tadqiqot kengashi, Milliy akademiyalar matbuoti, 22/1/2001

8- Mariya Pilar Safont Jorda. Madaniyatlararo tillardan foydalanish va til o'rganish. Eva Alkon Soler, Springer Science & Business Media, 24.05.2007

Qo'shimcha adabiyotlar:

1- Josipa Roksa. Amerika oliy ta'lim sifatini oshirish. 21-asr uchun ta'lim natijalari va baholashlari, Richard Arum, John Wiley & Sons, 31/5/2016

2- Fordham universiteti xodimlari. Giyohvandlikdan xoli yoshlar. Profilaktika bo'yicha mutaxassislar uchun to'plam, Elaine Norman, Routledge, 5/12/2014

3- Donna A. Clarke. Ingliz tilini o'rganuvchilarning tinglash, gapirish va yozish ko'nikmalarini yaxshilash nuqtai nazaridan nutqqa asoslangan samarali ta'lim strategiyalari haqidagi tarbiyachilarning tasavvurlari. Kaliforniya Davlat Universiteti, Stanislaus, 1/1/2013

4- Susan M. Brookhart. Talabalarimizga qanday qilib samarali fikr-mulohaza bildirish kerak, Ikkinchi nashr. ASCD, 3/10/2017

5- Richard Bouyer. Harbiy atamalar lug'ati. 6000 dan ortiq so'zlar aniq belgilangan, A&C Black, 23/4/2008

6- Mino Alemi. Pragmatik pedagogika ingliz tilida xalqaro til sifatida. Ziyo Tojiddin, Routledge, 12/10/2020

7- Richard C. Lumb. Barqaror Jamoa Hamkorlik Qurilish. Jamiyat a'zolari va manfaatdor tomonlar uchun kasbiy rivojlanish barqaror o'zgarishlarni va hayotning yaxshilanishini aniqlash uchun, Gary J. Metz, Amazon Digital Services MCHJ-KDP Print US, 11/25/2018

8- Amanda J. Jones Ed D. Til to'siqlarni bartaraf etish, Authorhouse, 5/1/2013

9- Christoph Shvindt. Vaqt oynalari va kam manbalar bilan loyihani rejalashtirish. Muntazam va muntazam bo'lmagan ob'ektiv funktsiyalar bilan vaqtinchalik va resurslar cheklangan loyihalarni rejalashtirish, Klaus Neumann, Springer Fan& Biznes Media, 12/6/2012

10- Randall S. Sprick. O'rta sinfda intizom. Xulq-atvorga ijobiy yondashuv, 3/5/2013

11-Uilyam K. Frankenburg. Bola sog'liqni saqlash aloqa. Mutaxassislar orasida o'zaro ta'sir kuchaytirish, ota - onalar va bolalar, Susan M. Thornton, 1/1/1983

12-Marla h. Mallette. Erta savodxonlik. Diane M. Barone, Guilford Publications, 9/4/2013

13- Maktabgacha Ta'lim, Milliy Tadqiqot Kengashi, Milliy Akademiyalar Matbuot, 1/22/2001

14- Duglas B. Reeves. Kasbiy rivojlanishni talabalar natijalariga aylantirish. ASCD, 5/29/2012

15- Proietti, Enrico. Arxeologiyada samarali muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish. IGI Global, 11/22/2019

Internet saytlari:

www.ziyonet.uz

www.google.com

www.uz – Milliy qidiruv tizimi

www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi xukumat portal

www.e-darslik.uz

www.SDCpublications.com

